

Lupkovics György

Az 56-os deportáltak iratai a KGB irattárában

A kutatók egy része azt mondja, hogy ma már nem kerülhetnek elő új, eddig még nem ismert, forrásértékkel bíró iratok. Amikor az 56-os deportáltak iratait kezdtem felkutatni, előkészületeim során csak kétkedéssel találkoztam, a téma ismerői sem hittek abban, hogy ezek egyáltalán léteznek, vagy ha igen, akkor nyomukra bukkanhatnak. Az iratokat a KGB ukrán jogutód szervénél, az Ukrán Nemzetbiztonsági Hivatalban kezdtem el keresni. Egy nehézkes hivatalos procedúra után az első fénymásolatokat Kijevben a Hivatal központjában vehettem át. Sókar úgy gondolják, hogy a Kádár-korszakban, különösen a forradalom megtorlásának időszakában keletkezett iratok, beleértve a büntetőeljárás iratait is, annyira torzítanak, hogy történeti vizsgálódás alapjául nem szolgálhatnak. Rainer M. János úgy tette fel a kérdést: „Megismerhető-e a múltról bármiféle igazság olyan forrásokból, amelyeket az intézményesített hazudozás műhelyei, a kommunista állambiztonsági szervek hoztak létre?”¹ Szerintem a megtorló hatóságok dokumentumai, különösen a büntető eljárások iratai nem vethetők el teljes egészükben. Igaz, hogy ezek többnyire előre megadott szempontok szerint, hazug történetet konstruáltak a gyanúsítottakról, megfigyeltekéről, azért a források mégiscsak beszédesek. Igaznak tartom ezt az olyan, eddig még nem ismert, magyarországi levéltárakban nem található, nem publikált iratokra is, mint a KGB irattárában lévők. A forráskritikára vonatkozó megállapításom rájuk is vonatkozik, az idegen hatalom foglyaira rányomta bályegét a szovjet börtönfogság, az orosz nyelvű kihallgatások okozta stressz, és mindebből eredő nagyfokú létbizonytalanság. Írásomban ezeket a forrásokat mutatom be.

Az 1956-os deportálások során készült KGB-s iratok – eddigi ismereteim szerint – névsorokra, a fogva tartottak kihallgatásáról készített jegyzőkönyvekre, feljegyzésekre, a fogva tartók megállapításait tartalmazó iratokra, a hatóságok egymás közötti levelezéseire, valamint a Magyarországról érkezett magyar nyelvű iratokra, ezek fordításaira csoportosíthatók.

Még a mai napig sem ismert, hogy pontosan hányan és személy szerint kik is voltak a Szovjetunióban. Azt sem tudjuk pontosan, miért vitték el őket. A deportáltakról a szovjet hatóságok különböző névsorokat állítottak össze. Így jött létre egy összesítő névsor a Magyarországról elvittek neveivel, és egy másik a visszaadott, visszaküldött személyekről. Még az összesítő névsorok készítése előtt születtek olyan jegyzékek, amelyek egy-egy transzport tagjait sorolják fel, vagy például azt tartalmazzák, hogy mely magyarországi városból hány főt vittek a Szovjetunióba. Ez nem azt jelenti, hogy csak ezekből a városokból voltak elvitelek, a feltüntetett városnevek inkább gócpontoknak tekinthetők. Ezek jelölhetik a nagyobb harcok helyeit, mint például Budapest, Veszprém, vagy azt, hogy hol volt eredményes az ügynökhálózat, hol vettek revánsot a visszatérő volt ÁVH-sok, erre jó példa Nyíregyháza.² Egy ilyen összesítés szerint összesen 846 főt vittek el, közülük 329-et Ungvárra, 463-at Sztrijbe, míg 54-en visszatértek. (A visszatértek alatt még a névsor összeállítása előtt visszaküldött foglyok értendők. Róluk semmilyen kimutatást nem találtam, így személyük, fogva tartásuk helye, valamint visszaszállításuk ideje sem ismert.) A foglyok Budapest, Veszprém, Szombathely, Pécs, Dombóvár, Székesfehérvár, Szolnok, Debrecen és Nyíregyháza városokból, mint gyűjtőhelyekről kerültek ki. A deportálások több részletben, különböző helyekről történtek. Az elhurcoltakról A Magyarországról érkezett letartóztatott személyek címmel készítettek kimutatást a szovjetek. Ez a névsor azok neveit tartalmazza, akik az SZKP KB részére írt jelentésekben jelzett 848 fő deportált volt.³ A sorszámozott névsor a fogoly nevét, apjának keresztnévét, születésének évét és helyét, valamint azt tartalmazza, hogy mikor és mely településről vitték el. (1. melléklet.)⁴ A foglyok többségénél nem voltak személyes iratok, ezért azonosításuk nehézkes volt.

A deportáltakról készített másik összesítés a Magyarországra visszaküldöttek címét kapta. Annak ellenére, hogy ezek a névsorok gépírással készültek, sok bennük az elírás, és közöttük is akad ellentmondás. Sokszor számszerinti különbségek is fellelhetők. Az irattári példányok másodlatok és nem eredetiek. Véleményem szerint ezeknek, de utóbbi egy példányát biztosan áadták Magyarországra valamelyik belügyi szervnek.

Ennek azonban nem akadtam nyomára. Előbbi az átfogóbb, a rendezettebb. A sorszámozott névsor előnye, hogy külön rovatban szerepel, hogy mikor és honnan, mely magyarországi településről vitték el a letartóztatottat. Előnye még az is, hogy a sorszámok elé kézzel írva feltüntették visszaszállításuk dátumát is. Készítője eredetileg azt is számba akarta venni, hogy a Szovjetunióba érkezésekor az illetővel együtt érkeztek-e „anyagok.” Ez alatt az általam előiratnak nevezett, a deportálás előtt készült hatósági feljegyzéseket, kihallgatási jegyzőkönyveket értették. Hátránya, hogy végül ilyen bejegyzéseket nem tettek, egyetlen név mellett sem szerepel, hogy volt-e gazdájára valamilyen anyag, vagy sem. Az orosz névképzést követve nem a deportált anyjának nevét, hanem apjának keresztnévét tartalmazza a név rovat. Hiányossága, hogy csak a születés helye és évszáma került bejegyzésre, míg a hónap, nap egyötöntűen elmaradt. Valamennyi orosz nyelvű iratra elmondható, hogy a magyar nevek, helységnévek cirill betűs átírása olyan torzításokat eredményezett, amely a latin betűs visszafordításkor egyes nevek már az azonosíthatatlanságig torzulnak. A kézírás pedig helyenként olvashatatlan. Tovább rontja a helyzetet, hogy mindezek fénymásolata van a birtokomban, így a fénymásolás további minőségiromlást eredményezett.

Az utóbbi lista a visszaadást lett volna hivatva dokumentálni, de ez hevenyészettebbre sikerült, mint előbb ismertetett társa. Kevesebb nevet tartalmaz, rendszertelen, helyenként ismétléséket is találtam benne. Előnye az lehetne, hogy ebben rövid, egy-két mondatos összefoglalóját adták a fogoly kihallgatásának eredményéről, arról, hogy milyen benyomást tett kihallgatóira, bűnösnek tartották-e ezek alapján, vagy nem látják bizonyítottnak a vele szemben megfogalmazott gyanút, netán nem is vett rész semmilyen forradalmi eseményben. Kijelenthetjük azt is, hogy ezek nem tartalmazzák az összes deportált nevét. Azért nem, mert a *Magyarországról elvittek* című összeállítás is a deportálások közben készült, akkor, amikor többeket már visszavittek Magyarországra. Az első deportáltak Záhonyból kerültek a Tisza túloldalára. November 4-e után közülük csak ketten, Szűcs Sándor állomásfőnök és Könczöl Ernő határőr hadnagy maradtak tartósan szovjet fogásban, így a rövid idő múlva visszaküldötték nevei nem maradtak fenn. Szűcs Sándor visszaemlékezésében ötvennyolc emberről tesz említést.⁵ Kettőjük november 5-i szovjet fogásra kihallgatási jegyzőkönyveikkel bizonyított, a névsorban mégis november 8-a szerepel elvitelük időpontjául. Ennek éppen a későbbi összeállítás az oka. Idősebb, egykor KGB-s nyomozókkal beszélgetve, a deportáltak létszámát két-háromezer körülire becsülök. Mint minden becslés, ez is magában hordozza a nagyobb fokú tévedés lehetőségét, de ez a szám is jóval kevesebb, mint egy-egy Magyarországon napvilágra került tízezres számadat.⁶ A tízezres létszám már olyan nagy elhelyezési gondot jelentett volna, hogy annak több bizonyítéka maradt volna ránk. A szovjet hatóságok fentebb ismertetett hevenyészett névsorai miatt nem lehet ma már pontos számot mondani a szovjet börtönökben raboskodott magyarokról. A szovjet KGB által készített névsorokon szereplők neveit vizsgálva biztonsággal jelenthetjük ki, hogy többen lehettek az elhurcoltak. Olyanok is beszámoltak kényszerű kint tartózkodásukról, akiknek a neve a listákon nem található. A KGB irattári anyagában is több olyan személy iratát, kihallgatási jegyzőkönyvét, róluk szóló levelezést találtam, ami az ottlétéket bizonyossá teszi, nevük az összesítő listán mégsem szerepel, mint például a német állampolgár Otto Franke.⁷ Más forrásokból is tudunk ilyenekről, például Kálmán Béla,⁸ vagy Mikes Tamás⁹ esete is ezt bizonyítja. Az irattári anyagok között található rövidebb névsorokkal, egyéb neveket tartalmazó iratokkal összehasonlítva is kijelenthető, hogy ezekben az iratokban szereplő nevek közül sem mindegyik szerepel az összesítő kimutatáson.

A Magyarországra visszaküldött, visszaszállított emberekről készített összesített lista tehát több adatot tartalmaz, mint az előbbi, mert röviden leírták benne, hogy milyen szerepet játszottak az eseményekben, valamint azt, hogy milyen megjegyzéssel adták át őket a magyar hatóságoknak. Külön említést érdemel, hogy egy rovatban – mivel fontosnak tartották – a pártállásra vonatkozó bejegyzések is szerepelnek. Ebből kiderül, hogy nemcsak a kisgazda- és más jobboldali pártok tagjait, hanem nagyon sok MDP és DISZ tagot is elvittek. A további eljárásra utaló intézkedések között leggyakrabban előforduló bejegyzések: „Átadni a magyar hatóságoknak.” „Átadni a magyar hatóságoknak kivizsgálásra.” „Átadni a magyar hatóságoknak felderítés céljából.”

„Átadni, hogy tisztázzák a kiszabadítás törvényességét és a lázadásban való részvételét. (Bebörtöztetőket szabadított ki, mint a nemzetőrség tagja).” „Átadni a magyar hatóságoknak, hogy állapítsák meg a bűnösség mértékét.” „Átadni a magyar hatóságoknak felelősségre vonás céljából.” „Átadni a magyar hatóságoknak ellenőrzés céljából.” „Átadni, hogy tisztázzák a lázadásban való részvételét.” „Visszaadni Magyarországra.” (2. melléklet.)¹⁰ A megjegyzések megfogalmazásukban utasítás jellegűek, amiből levezethető, hogy a szovjetek a felelősségre vonást, a további vizsgálatot szükségesnek tartották. Ennek az összeállításnak az lehetett a rendeltetése, hogy a magyar belügyi szerveket tájékoztassák a megállapításaikról, ezért is gondolom azt, hogy egy példányát áadták a magyar hatóságoknak. Ezt valószínűleg valamelyik magyar államigazgatási szerv irattárában még meg lehetne találni.

A visszaadás, visszaszállítás nem egyszerre, hanem több részletben történt. Ezek dokumentálása a legbizonytalanabb. A visszaadás időpontjára vonatkozóan az elvittek listájának bal oldali margóján kézzel írott dátumok képezik az eddig ismert legát fogóbb nyilvántartást. A visszaadás rendszerint valamelyik magyarországi börtönben történt. A visszaszállított foglyok átvételét igazolták, ezekből az igazolásokból néhány fennmaradt. (3. melléklet.)¹¹

Az egész irattári anyagra igaz, hogy nem tekinthető rendezettnek. Bizonyos rendezőivel szerint csoportosították ugyan az iratokat, de ez a kutatást nem segíti. Csak az összesítő névsor alapján tudtam azt megállapítani, hogy Nyíregyházáról kiket is deportáltak. A nyíregyházáról elhurcoltak kihallgatási jegyzőkönyvei és egyéb iratai – négy ember kivételével – egy kötetbe lettek összegyűjtve.¹² Ebből hármat más kötetekben megtaláltam, egyet nem.

Standeisky Éva Az írók és a hatalom című könyvében feltette azt a kérdést, hogy „Szabad-e az emberi esendőséget, a pillanatnyi megingást, a leiki bajt az utókor elé tárni? A börtönbeli magatartás nem csupán a hősies helytállás lehet; a viselkedési skála a konok hallgatástól a megalkuvásig, sőt az árulásig is terjedhet. Szabad-e kiadni azokat, akik fogásuk bizonos szakaszában olykor eltértek az erkölcsi normáktól, amelyeket maguk és mások számára is kötelezőnek tartottak.”¹³ Úgy gondolom, hogy szabad. A mi történt és miért történt kérdésekre ezek nélkül pontos válaszok nem adhatók. A KGB irattári anyaga nemcsak azért jelentős, mert a deportáltakról, magatartásukról, esetenként társaikra tett terhelő vallomásokról adnak tájékoztatást. Az orosz nyelvű iratokból több, eddig még nem ismert, vagy nem elégé ismert magyarországi eseményre is választ kaphatunk. Ilyen például a magyar államvédelmisek eddig alig ismert ungvári, a KGB-vel közös működése.

A Jelcin-dossziéból is ismert, hogy a nagyszámú fogoly elhelyezése gondot okozott. A volt deportáltak közül többen mondták, hogy az első napokban utaztatták őket, mert még keresték, hogy hová is helyezzék el őket. A szándék, az előre eltervezett manőver nem volt kérdés, ezt már korábban elhatározták. Szerov 4-5000 fő letartóztatotról tájékoztatta Holodkov belügymiszttert. Valószínűleg ezért írta jelentésében, hogy az ungvári börtönön kívül Sztrij, Drogobics, Csernovci és Sztanyiszlav börtöneiben terveztek elhelyezni a foglyokat.¹⁴ Az összesítő névsor olyan megjelölést nem tartalmaz, hogy ki melyik börtönben volt. Erre nézve a legbizonytalanabbak az iratok. Közvetett módon tudtam meghatározni, hogy sokan kerültek az Ungvártól távol eső Sztrij börtönébe. Grocenko alezredes, a KGB drogobiczi kerületi vezetője levelet küldött Kárpátaljai kollégájának, amiben leírta, hogy a november 19-én kihallgatott 147 ember közül 32-en vallották be, hogy fegyverrel voltak letartóztatva, kettő bevallotta, hogy részt vett a tüntetésekben, 113 ember azt vallotta, hogy semmilyen törvénytelenséget nem csinált. Ekkor még nem volt kihallgatva 120 ember. Ebből következik, hogy a levél írásának időpontjában (dátum nem szerepel rajta) legalább 267 ember volt Sztrijben. Más városok börtöneibe való elhelyezésről iratot nem találtam. A foglyok utaztatása nem csak a korai időszakra volt jellemző.

Az Oral History Archívum riportalanyai közül többen mondta, hogy az ungvári börtönből kihallgatásra a KGB épületébe vitték őket. Ennek megállapítására a jegyzőkönyvek, feljegyzések nem alkalmasak. Az ungvári kihallgatások eredményeképpen a Kárpátontúli Megyei Belügyi Osztály átkért Sztrijból 76 főt a kihallgatottak közül, valamint 44 még ki nem hallgatott személyt.¹⁵ Sokszor a szovjetek

sem tudták, hogy hol is vannak a letartóztatottak. Klimenko ezredes elküldött egy névsort Glebov ezredesnek, amelyen 140 név szerepelt. Erre Glebov azt válaszolta, hogy a listán szereplők közül mindenki előtt 16-an vannak náluk.¹⁶

A szovjet pártvezetőket birodalmi szemlélet, gondolkodásmód jellemezte. A magyar forradalom a szovjet impériumot veszélyeztette, és ezt a birodalmi vezetők az ellene intézett támadásként kezelték. Ezért döntötték a KGB-s beavatkozás, a letartóztatások és deportálások mellett. A Szovjetunióbeli kihallgatások egyik célja is annak kiderítése volt, hogy mennyiben irányult a felkelés a Szovjetunió ellen, mennyire veszélyeztette a szovjet érdekszféra egységét. A deportálások végén megérkeztek a térségbe vezényelt KGB-s tisztek, hogy a nagyszámú fogoly kihallgatásában helyi kollégáiknak segítsenek. Az ungvári kihallgatásokról csak néhány ember esetében vettek fel kihallgatási jegyzőkönyvet. Ez kapkodásra, átgondolatlanságra vall, de az is oka lehetett, hogy nem csak a feljegyzéseket, hanem a jegyzőkönyveket is kézzel írták, ami nagyon lelassította a folyamatot. A foglyok többségét csak kikérdezték, és erről, valamint a Magyarországról érkezett rájuk vonatkozó iratok adataiból állította össze és foglalta feljegyzésbe a kihallgató tiszt a szerinte fontos dolgokat. A képzettebb, felkészültebb nyomozók a fontosabb személyek esetében feljegyzés helyett kihallgatási jegyzőkönyveket készítettek. A jegyzőkönyvek formai hiányosságai miatt nem állapítható meg belőlük készítésük helye. Holodkov belügyminiszter jelentéséből kiderül, hogy a letartóztatottakat a „nyomozati szakaszban lévő foglyokra vonatkozó szabályok” szerint kezelték.¹⁷ Azonban a szovjet KGB-nek nem volt joghatósága a magyar állampolgárok Magyarországon elkövetett cselekményeinek vizsgálatára. A jegyzőkönyvezés sem jelentette azt, hogy akár a magyar, akár a Szovjetunió valamely tagköztársaságának büntetőeljárási jogszabályának megfeleltek volna ezek az eljárások, vagy a jegyzőkönyvek.

Az iratok címe esetenként ugyan kihallgatási jegyzőkönyv, tartalmazza, hogy mikor készült, azt hogy kit hallgattak ki, hogy a kihallgatott milyen nyelven tett vallomást, ha volt tolmacs, feltüntették annak nevét és azt is, hogy figyelmeztették arra, hogy a valóltan fordítással elkövetheti az ukrán Btk. 89. cikkébe foglalt hamis tanúzás bűntettét. (4. melléklet.)¹⁸ Azonban a kihallgatott személlyel a kihallgatás okát, azt hogy mivel is gyanúsítják, valamint jogait ők sem közölték, mint ahogyan azt sem, hogy egyáltalán miért is van a Szovjetunióban. A kihallgatásokra esetükben is a korábbi, magyarországi kihallgatások kérdéseinek megismétlése, jellemzően önvallomásra készítés a jellemző. A kihallgató tiszt egyes szám harmadik személyben diktálta, vagy írta a gyanúsított vallomását. A jegyzőkönyvek, de gyakran a feljegyzések is, vegyesen tartalmazzák a vallomást, hol a diktálás szerinti egyes szám harmadik személyben, hol egyes szám első személyben. Ezért nem zárható ki, hogy ezeket a tolmacok írták, amikor a Magyarországról érkezett iratokat próbálták meg lefordítani. Kevés iraton szerepel olyan jegyzet, amiből egyértelműen megállapítható, hogy az irat eredetije magyar nyelven készült, és azt fordították le oroszra. Az esetek döntő többségében, az iratok keletkezésének dátumát egybevetve a deportálás időpontjával lehet keletkezésük helyére következtetni. A Szovjetunió távoli tagköztársaságaiból Kárpátaljára érkezett nyomozók nem ismerték sem a magyarországi eseményeket, sem a résztvevőket. Ezért akikről nem voltak előiratok, azoktól furcsamód megkérdezték, hogy miért vannak ott, mikor, ki és hogyan tartóztatta le, mivel gyanúsítják őket. Az első kihallgatásokról készített feljegyzésekre a KGB-s nyomozók legtöbbször azt írták, hogy a gyanúsított vallomásán kívül más bizonyíték ellene nincs.

Az orosz névképzésnek megfelelően a kihallgatott neve után apja keresztnévét tüntették fel és nem az anyja nevét. Ezt következetesen minden iraton így alkalmazták. Az irattári anyagban csak a Tökölről elhurcoltak névsorában szerepel apjuk neve helyett a magyar szokásnak megfelelően az anyuk neve.¹⁹ A fordítások pontatlanok, elnagyoltak. A magyar szavaknak nem minden sikerült megtalálni az orosz megfelelőjét. Az Oral History Archívum interjúalanyai közül többen is észlelték a tolmacok hiányos nyelvtudását. Így az idegen nyelvű szöveg visszafordításakor, ha ragaszkodunk a szó szerinti fordításhoz, nagyon furcsa eredmények születnek. Az orosz kihallgatók, ha voltak ilyenek, akkor a Magyarországról érkezett iratok, a letartóztatáskor felvett kihallgatási jegyzőkönyvek adataira támaszkodtak. Ezeket a kihallgató tiszt maga, vagy valamelyik

felettese kiértékelte, a fontosnak tartott kijelentéseket aláhúzta, megjegyzésekkel, utasításokat írt melléjük. A jegyzőkönyvekhez, feljegyzésekhez egy-egy kis noteszlapot is hozzátűztek, ezeken egymondatos összefoglalása található a mögöttes irat tartalmának.

Külön figyelmet érdemelnek azok a dossziék, amelyekben a hivatalok egymás közötti és házon belüli levelezési találhatók. Feltételeztem, hogy ilyenek léteznek, logikusnak tűnt, hogy történtek ilyen levélváltások. Ezek kikutatása volt az egyik legnehezebb feladat a fondjegyzék hiánya miatt. Ezekből az állapítható meg, hogy szigorú hierarchia volt a KGB-n belül, a kihallgatások anyagait időről időre a felettesekhez kellett betekintésre megküldeni. Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a magyar állampolgárok sorsára hatással lehettek-e a KGB-s, vagy szovjet pártvezetők véleményei, sokakat foglalkoztatnak. Vannak olyan vélemények, amelyek ezt tényként kezelik. Vajon adtak-e utasítást, presszionálták-e magyar kollégákat a szovjetek egy-egy eljárás kimenetelét illetően? Azt gondolom, hogy az orosz nyelvű iratanyagok ismeretében ezt meg lehet erősíteni. A belső levelezések igazolják, hogy a kihallgatást végzők felettesei időről időre betekintést nyertek a kihallgatások menetébe, és utasításokkal látták el beosztottaikat. A forradalom központi alakjai esetében biztos, hogy így volt.²⁰ A forradalom Szabolcs-Szatmár megyei vezérállakjának, Szilágyi Lászlónak az iratai is megjárták Moszkvát. (5. melléklet.)²¹

A szovjet kihallgatók és a magyarországi KGB-s és katonai egységek parancsnokai között is állandó és élénk kapcsolat volt. A kinti fogságban lévő emberek beazonosítása után, ha nem voltak rájuk vonatkozó adatok, iratok, megpróbáltak Magyarországról beszerezni ilyeneket. A kapkodásban azonban az is előfordult, hogy olyanok iratait küldték ki, akik nem voltak a Szovjetunióban. Ez derül ki a Debrecenbe Kozlov ezredesnek küldött levélből is. Ebben tévedésből kiküldött 84 oldalnyi iratot küldtek vissza. Tartalmazta Földesi István, november 7-i és 8-i magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyveit, személyes iratait, párkönyvét és útlevelét. Brusznyai Árpád november 11-i és 12-i magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyveit, Kis Gál Imre november 11-i és 12-i magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyveit, Dormány László november 12-i kihallgatási jegyzőkönyvét, Mackó Miklós november 12-i magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyvét, és Ferenczi (volt párttitkár) magyarul írott kérvényét Brusznyairól, Kisgálról és Lóránt Imréről. Hogy ez a kérvény és az iratok mit tartalmaztak, arra adatot nem találtam. Az iratok között volt még 9 db, Dormány és Mackó aláírással ellátott fegyverek kiadására vonatkozó meghatalmazás Veszprém város és a környező falvak „forradalmi tanácsainak” és „a nemzetőrségnek” címezve. Veszprémből nagyszámú foglyot vittek ki, ezért gondolhatta a küldő, hogy ezek a személyek is közöttük vannak. Feltehetően egy Kovács nevű veszprémi nyomozó százados küldhette ki, mert az általa november 9-én kiállított igazolások (az érintettekről szóló feljegyzései) és ezek fordításai is az iratok között szerepeltek. Az aláírás nélküli irat azzal zárul, hogy ezek tévesen voltak elküldve a Szovjetunióba, mert a levél írójának tudomása szerint az érintett személyek akkor a debreceni börtönben voltak.²²

A fogva tartottakról kétféle iratanyag volt. Egy a szovjet kihallgatók részére szóló, és egy, amely Magyarországról érkezett, illetve amelyet oda küldtek vissza. A KGB irattárában maradt feljegyzések tartalmaznak olyan megállapításokat, hogy a feljegyzésekhez csatoltak olyan igazolásokat, amelyeket a kihallgatott személyi anyagából vettek ki. Ez a személyi anyag lehetett a magyarországi keletkezésű, onnan érkezett, illetve oda visszaküldött anyag.

A Magyarországon keletkezett iratok közül néhány megtalálható a KGB irattárában. Vannak, amelyeket lefordítottak és fordítással együtt az irattárban vannak, de olyan is akad, amelyek csak orosz nyelvű változata található meg. A deportáltakra vonatkozó feljegyzések és kihallgatási jegyzőkönyvek között több, nem rendszerezett, kézzel írt rövid feljegyzés található. Ezek részben a tolmácsuktól erednek, mert a magyar nyelv különleges szakszavai gondot okoztak nekik, ezeket próbálták különböző szavakkal lefordítani, másrészt a kihallgatók is papírra vetették a számukra érdekes mondatokat. Oroszul zajlott a kihallgatás is, ezért több magyar nyelvű tolmácsra is szükség volt. Róluk alig tudunk valamit. A túlélők elmondása szerint kárpátaljai lakosok, főleg egyetemisták, főiskolai hallgatók tolmácsoltak. Ez is magyarázat lehet a helyenként igen gyenge színvonalú fordításra. Az is előfordult, hogy váltották őket, nehogy ugyanaz

a személy tolmácsoljon az ismétlődő kihallgatásokon. Az oroszul is tudó foglyok közül pedig többen oroszul tettek vallomást. Ezt úgy rögzítették, hogy a gyanúsított saját kérésére tette meg vallomását orosz nyelven. Ez is képzettebb nyomozóra valló megállapítás. Arra senkit sem lehetett kényszeríteni, hogy ne anyanyelvén tegyen vallomást. Így volt ez a Nyíregyházáról elvitt Pintér István esetében is. A volt katonatiszt, a Frunze Akadémián is tanult, az orosz nyelvet jól beszélte. (6. melléklet.)²³ Oroszul tett vallomást a két záhonyi fogvatartott, Könczöl Ernő és Szücs Sándor, vagy Maléter kíséretének néhány tagja is.

A kihallgatók tájékozatlansága, néhol gyenge felkészültsége, eszközök hiánya hosszú kihallgatásokat eredményezett. A fentebb idézett Pintér István ungvári kihallgatása, annak ellenére, hogy ő maga oroszul beszélt és orosz nyelven tett vallomást 1956. november 13-án 10 óra 15 perckor kezdődött és aznap 20 óráig tartott. Az eredmény egy 7 oldalas kézzel írott kihallgatási jegyzőkönyv. Ezt másnap 14-én 9 óra 50 perces kezdettel folytatták. Közben 13 óra 15 perctől 15 óráig szünetet tartottak. A kihallgatást 18 óra 10 perckor fejezték be, az eredmény 10 oldalnyi szöveg. Hogy mi vetett véget az önkéntesen vállalt orosz nyelvű vallomástételnek, nem tudni. Ennek oka lehetett betegsége, de a vele szembeni bizalmatlanság is. Azonban tény, hogy Pintér István november 16-i kihallgatásán már tolmács is jelen volt, mégpedig Varga Magdaléna Andrejevna személyében. Pintér István kihallgatása azért is sajátos lehetett, mert cellatársa elbeszélése szerint Pintér cukorbetegséggel küzdött és fogva tartása alatt gyakran esett kómába. Emiatt az ungvári kórházba is bekerült. Egy hevenyészett névsor az ungvári kórházból ápolta neveit sorolja fel.²⁴ Betegségük, kezelésük oka ebből nem derül ki, de jelzi, hogy a szovjet fogva tartók nagyobb gondossággal őrizték foglyait, mint Magyarországon az ÁVH-sok. A kihallgatások pontos végrehajtásáról nem árulnak el részletet a fennmaradt iratok. Azt lehet csak biztosan tudni, hogy a Szovjetunió belső részeiből Kárpátaljára vezényelt nyomozókat és környékbeli tolmácsokat alkalmaztak. A kivonatokat, feljegyzéseket értékelő személy, a számára fontos részeket aláhúzta. Így jelölte meg azt, hogy Pintér István a Magyar Dolgozók Pártjának volt tagja, azt hogy alezredesi rendfokozatot ért el, és hogy a felkelés idején tolmácsolt a szovjet hadseregnak.

A deportáltak több részletben tértek vissza. Egy-egy ilyen szállítmányról, kíséretének tagjairól is található feljegyzés, de ezek sem ölelik fel a deportáltak teljes körét. Így csak az összesítő névsorra kézzel írt dátumok adnak valamennyire is eligazítást.

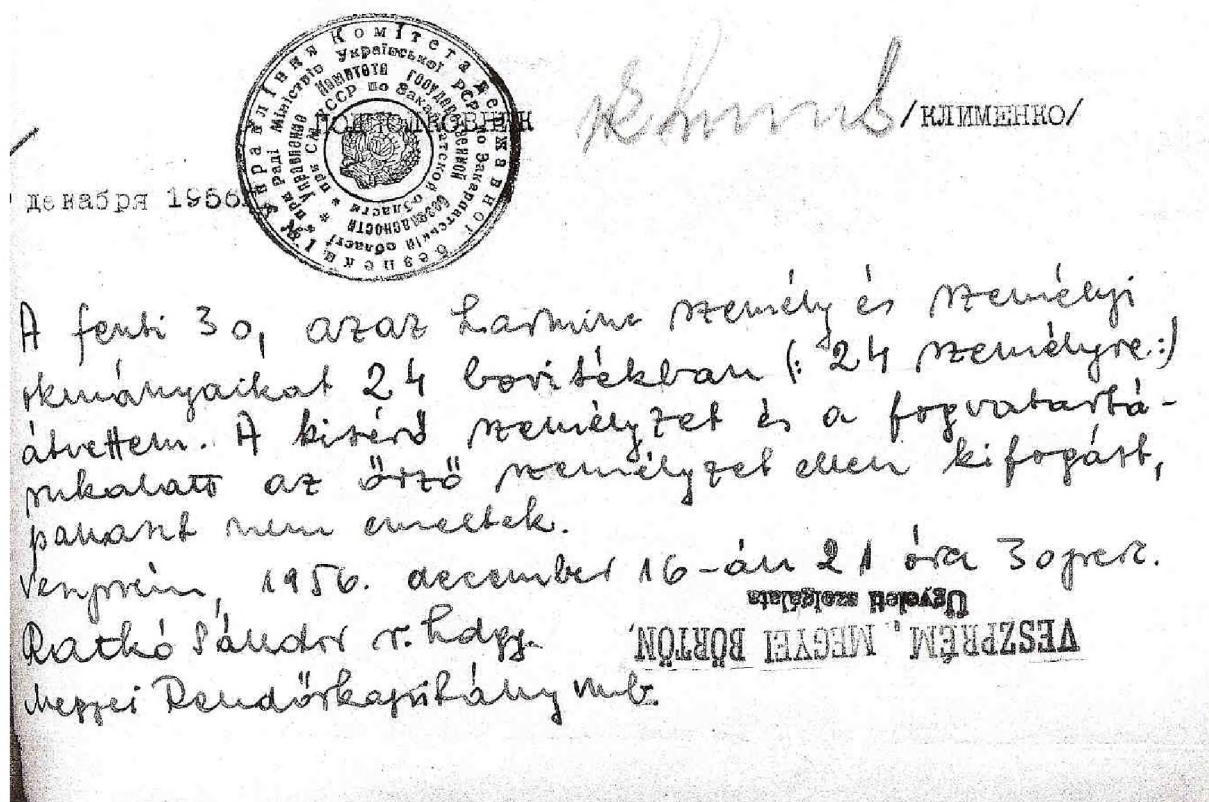
1. melléklet

1	2	3	4	5
Датр. 18/15 У ЛЕСНЕЦИ Тибор Яношович		1933 г., с. Кималол, обл. Цент	14.Х 1.56г. г. Будапешт.	
Датр. 19/16 У ЛИЧУТ Матьяш Матьяшович		1933 г., с. Недековаччага, область Бигиш	14.Х 1.56г., г. Будапешт.	
Ингр. 20/12 У ЛИПЕ Геза Гезович		1918 г., с. Комога / Чехословакия /	10.Х 1.56г., г. Будапешт.	
Ингр. 5/18 У ЛУКОВИЧ Дьердь Иштванович		1991 г., г. Пилтра / Чехословакия /	10.Х 1.56г., г. Нирефаза.	
Ингр. 6/19 У ЛУГОШ Алайон Алайович		1922 г., г. Будапешт	14.Х 1.56г., г. Будапешт.	
Ингр. 15/14 У МАКАИ Тибор Яношович		1933 г., г. Мишкольц, обл. Боргод	14.Х 1.56г., г. Будапешт.	
Ингр. 9/19 У МАЛЕЦКИ Миклош Иштванович		1933 г., г. Нирефаза	10.Х 1.56г., г. Нирефаза.	
Ингр. 18/22 У МАРОН Ионаш Иштванович		1923 г., г. Вала, обл. Бачкишкун	14.Х 1.56г., г. Будапешт.	
Ингр. 26/23 У МАТИЙ Михай Ференцович		1937 г., с. Герегфальва, обл. Чил.	14.Х 1.56г., г. Будапешт.	
Ингр. 7/24 У МАРСЕЛДИ Иштван Иштванович		1907 г., г. Нирефаза, обл. Собочч	10.Х 1.56г., г. Нирефаза.	
Ингр. 9/25 У МАТКОВИЧ Андрей Викторович		1933 г., г. Будапешт	14.Х 1.56г., г. Будапешт.	
Ингр. 19/26 У МЕЛЕГ Акош Ференцович		1937 г., г. Будапешт	14.Х 1.56г., г. Будапешт.	
Ингр. 9/27 У МЕЧИРИ Янош Михайович		1920 г., г. Дьер, обл. Дьер.	10.Х 1.56г., г. Будапешт.	
Ингр. 10/28 У МИТИЯН Пал Йаношович		1923 г., г. Таткомлош, Орошказского района Бекешской области	8.У 1.берг., г. Дебрецен.	
Ингр. 22/29 У МОЛНАР Балинт Балинтович		1934 г., с. Тисокечке, Бачкишкульской области	11.Х 1.56г., г. Будапешт.	
Ингр. 11/30 У МОЛНАР Кароль Йиревич		1937 г. г. Надьмезэвашарий, область Чонград.	14.Х 1.56г., г. Будапешт.	

2. melléklet

• 30	ЛУКОВИЧ Дьердь Иштванович 118	1901	член аг.пар- тии.	Бухгалтер швейной мас- терской.	Член областного совета мятежников в г. Ниреф- заса.	Передать вен- герским власти
• 31	МАКАИ Тибор Яношевич 115	1908	б/п	Лескоруб	Участник отряда нацио- нальной охраны в горо- де Бадакеси, призывал население не сдавать оружие, а убивать совет- ских солдат.	Передать венг- рским властям.
• 32	МАРСЕЛЬДИ Иштван Иштванович 114	1907	член аг.пар- тии.	Крестьянин	Сведений не имеется	Передать вен- герским власти
• 33	МОЛНАР Балинт Балинтович 113	1934	член ВИТ	Лейтенант- командир взвода в/ч 1872 в гор. Килькунголом.	Участвовал в подавлении мятежников.	Передать вен- герским властям.
• 34	НОДЬ Томаш Томашевич 115	1932	член ВИТ	Сотрудник газеты в гор. Копонвар.	Сведений не имеется	Передать вен- герским влас- тим.
• 35	НИРФАШ Дехе Ласлович 115	1931	б/п	Освобожден из лагеря мятежниками	Сведений не имеется.	Передать вен- герским влас- тим.
• 36	НИРПТИ Иштван Яношевич 117	1933	член ДМС	Рабочий электротехни- ческого завода в горо- дце Будапеште.	Задержан при распростра- нении листовок против правительства КАДОРА.	Передать вен- герским вла- стям.
• 37	НЕНЧЕШ Имре Йиревич 117	1936	член ДМС	Содержался в тюрьме,	Данных не имеется	Передать вен- герским влас- тим.
• 38	НЕПРОВАН Оскар Оскарович 110	1914	б/п	Преподаватель немецко- итальянского язы- ческое вование на кон. Директор торгового итальянском языке. техниума.	Прочитал контреволю- ционное вование на итальянском языке.	Передать вен- герским влас- тим.

3. melléklet

4. melléklet

Донесение о ходатайстве
о взыскании с АО «Сибкрайтрансгаз»
за причиненный ущерб в размере 8 12'000 руб.
— *Бычко*

5. melléklet

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОМИТЕТА
ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРИ
СМ СССР - ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТУ

товарищу ИВАНОВИЧУ П. И.

г. Москва

Направляю для сведения копии протокола допроса СИДЛИ Ласло и протокола заседания САВОЛЧ-САЙМАРСКОГО окружного "революционного" комитета.

ПРИЛОЖЕНИЕ : по тексту на 13 листах.

на^{7/} начальник следственного управления КГБ
ПРИ СМ СССР - ГЕНЕРАЛ-МАЙОР ЮСТИЦИИ

Майлов / Р.
Майлов

— — / М. МАЙЛОВ /

Уголовное Училище

"26" ноября 1956 года

№ 786 - сл.

г. Ужгород

6. melléklet

г. Уссурийск, 13 ноября 1956 года

Вопрос начат в 10 час. 15 м.
Министр Свердлов представил заявление
показаний на русской языке *Л. Панов*
Г. Григорьев

- ¹ Rainer M. János: Állambiztonsági szervezet és személyes történelem. Gondolatok dossziénk előtt, Timothy Garton Ash könyve kapcsán. In: *Évkönyv VII. 1999. Magyarország a jelenkorban*. Budapest, 1956-os Intézet, 1999. 11.
- ² A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Szerk. Gál Éva, Hegedűs B. András, Litván György, Rainer M. János. Budapest, Századvég Kiadó–56-os Intézet, 1993. 76–80.
- ³ *Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB Levéltárából*. Vál., az előszót és a jegyzeteket írta Vjacseszlav Szereda, Alekzsandr Sztikalin. Budapest, Móra Könyvkiadó, 1993. 154–155.
- ⁴ Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya, Kárpátontúli Terület. Iratok a Magyarországról érkezett letartóztatott személyekről 1956. 43-as fond, 1/17.
- ⁵ Forradalom a keleti végeken (2. rész). Szűcs Sándor egykori záhonyi MÁV fönök visszaemlékezése. <http://1956.mti.hu/Pages/News.aspx?ID=151296> (2008. november 11.)
- ⁶ Lipták Béla: 1956 üzenete. Család volt a nemzet, legyen újra az! II. rész. <http://www.mbk.org/Article362.html> (2008. november 11.)
- ⁷ Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület. 1956. 43-as fond 1/1. 1.
- ⁸ Orbán Éva: *Iránytűnk '56*. 2., javított és átdolgozott kiad. Budapest, Összmagyar Testület Gloria Victis, 2001. 281–309.
- ⁹ 1956-os Intézet Oral History Archívuma, Mikes Tamás interjú.
- ¹⁰ Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya, Kárpátontúli Terület. Iratok a visszaküldött magyar állampolgárokról, 1956. 43-as fond, 1/15.
- ¹¹ Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya, Kárpátontúli Terület. A Veszprém városába visszaküldött magyar állampolgárok anyagai, 1956. 43-as fond, 1/9. 303.
- ¹² „A nyíregyházáról elvittek” című iratcsomóba a szovjet hatóságok Pintér István, Szabó Károly, Tót Imre, Csóka Sándor, Marofka Imre, Bihari István, Dandosi Gyula, Simák Miklós, Márföldi István, Lupkovics György, Ruhá József, Szilágyi László, Marián György, Pócsfalvi-Szkiba György, Komár József, Kaló Ernő, Acsai István, Kabai Dezső, Lengyel Antal, Könczöl Ernő, és Szűcs Sándor anyagait gyűjtötték egybe. (Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond I/8. 1.)
- ¹³ Standeisky Éva: *Az írók és a hatalom, 1956–1963*. Budapest, 1956-os Intézet, 1996. 14.
- ¹⁴ *Hiányzó lapok*, i. m. 154–155.
- ¹⁵ Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond, I/21. 97.
- ¹⁶ Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond, I/21. 25.
- ¹⁷ *Hiányzó lapok*, i. m. 155.
- ¹⁸ Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond I/8.72.
- ¹⁹ Ezt nyilvánvalóan magyar ember készítette, és később ezt fordították le oroszra. Maléter kíséretének két tagja is azt vallotta, hogy őket magyar ÁVH-s tisztek tartóztatták le.
- ²⁰ Király Béla, Maléter Pál, Váradi Gyula és Marián István a szovjet vezetés szerint olyanok voltak, akiknek az esetére különös figyelmet kellett fordítani. (Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond I/9. 171.)
- ²¹ Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond I/9.
- ²² Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond, I/21. 68.
- ²³ Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond I/8. 1–9. p.
- ²⁴ Tamás Ferenc, Negele Tibor, Stic István, Balog Béla, Pfeffer Gyula, Pintér István, Juhász Tibor, és Kárpáti Antal voltak kórházban. (Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond, I/5.)

Lupkovics György

A tököli tárgyalóküldöttség kísérete

KGB-s dokumentumok az 1956. november 3-án Maléter Pál vezette küldöttség¹ kíséretének kihallgatásáról

A szovjet Különleges Hadtest Parancsnoksága és Politikai Osztálya 1956. október 28-án a tököli katonai repülőtéren rendezte be főhadiszállását. November 3-án este itt került sor a Malinyin hadseregtábornok vezette szovjet² és a Maléter Pál vezetésével, Kovács István, Szűcs Miklós, valamint Erdei Ferenc részvételével a magyar delegációk tárgyalásának második fordulójára, ám Szerov tábornok letartóztatta a magyar küldöttséget és vele együtt a kíséret tagjait is.³ Visszaemlékezésben Maléter Pál volt gépkocsivezetője, Tamás Kálmán sokak nevét felsorolta.⁴ Az elbeszéléseket alátámasztó okirati, levéltári források azonban minden ideig rejtve voltak a kutatók elől. A Szovjetunióba deportált magyar állampolgároknak a KGB Archívumban lévő iratai között találtam meg a többi irattól egy szerkesztésében és adattartalmában is különbözőt. Az irat címe: Azoknak a személyeknek a névsora, akik részt vettek a magyar delegáció őrzésében és biztosították a szovjet képviselőkkel való megbeszélésüket, és akiket fegyveres őrizettel kell elkísérni a munkácsi taborba (lásd a 12. dokumentumot).⁵

A névsor a tököli tárgyalóküldöttség lefogott, majd a Szovjetunióba deportált kíséretének tagjait sorolja fel. Az iraton feltüntetett nevek és beosztásuk: „Mecséri János ezredes az esztergomi 7-es számú gépesített lövészadósztály parancsnoka; Hersiczky Lajos ezredes; Garai Sándor ezredes a Honvédelmi Minisztérium osztályvezetője; Kriszten Andor százados vezérkari tiszt; Hurai Rudolf százados, a 7-es számú gépesített lövészadósztály politikai tisztje; Zs. Szabó László, a váci [katonai] egység testnevelője; Réti Zoltán hadnagy, az állambiztonsági szervezet gépkocsivezetője; Tót Imre hadnagy, és Fazekas Bálint hadnagy, az aszódi gyalogosezred rajparancsnokai; Simon Ferenc hadnagy, a kiskunfélegyházi lövészadósztály javítószázadának parancsnoka; Cseh László alhadnagy, a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola hallgatója; Dr. Szűcs Sándor, a Minisztertanács hivatalnoka; idősebb Dr. Barcsa Zoltán, a Parlament Gyorsíró Hivatalának vezetője; ifjabb Barcsa Zoltán, az MTI fotóriportere; Német József honvéd; Nik József honvéd; Hargitai Gusztáv, a Klement Gottvald gyár elektrotechnikusa; Haszmán László, a Honvédelmi Minisztérium gépkocsivezetője; Fülöp Vilmos, a Minisztertanács gépkocsivezetője; Bodó Ferenc, a Közlekedési Minisztérium gépkocsivezetője; Orbán Lajos a Minisztertanács gépkocsivezetője; Tamás Kálmán, a Minisztertanács gépkocsivezetője.”⁶

Ezt a 22 fős csoportot később Szmirnov alezredes vezetésével vitték a Szovjetunióba 1956. november 9-én. A foglyul ejtett kísérők Szovjetunióba szállításáról kevés adatot találtam. Csak kihallgatási jegyzőkönyveikben szerepel, ott is csak elvétve, erre való utalás. Ez érthető, hiszen kihallgatóik nem a deportálásukra voltak kíváncsiak. Bár a terv szerint Munkácsra akarták vinni őket, ám a csoportot ettől eltérően egyenesen Ungvárra szállították, ahol későbbi kihallgatásuk történt.⁷ Elhurcolásukról Hurai Rudolf vallomásában arról szólt, hogy őt november 9-én repülőgéppel vitték Ungvárra.⁸ Hersiczky Lajos úgy fogalmazott, hogy Tökölön történt letartóztatása óta van itt. Valószínűbbnek tartom, hogy inkább azt akarta írni, hogy azóta van fogásában és nem azt, hogy rögtön elvitték a Szovjetunióba. Hargitai Gusztáv is csak annyit közölt kihallgatójával, hogy rövid tököli fogva tartás után repülőgéppel hozták másokkal együtt Ungvárra, pontos dátumot nem említett. Letartóztatott társaik is valószínűleg velük együtt ekkor kerültek Ungvárra, de irataikban erre adatot nem találtam. A kevés ezzel kapcsolatos információ ellenére is az valószínűsíthető, hogy őrizetbe vételük után, november 3–9. között Tökölön tartották őket fogva, majd együtt kerültek november 9-én Ungvárra. Arra adatot, hogy őket már Tökölön kihallgatták volna, nem találtam, erre való utalás ungvári kihallgatásukról készített irataikban nincsen.

A magyar történetírás mai adatai szerint a tököli tárgyalóküldöttség és kíséretének letartóztatását szovjet KGB-s tisztek végezték. Ezzel szemben az

alábbiakban ismertetett iratok tanúsága szerint magyar államvédelmisek is részt vettek a letartóztatásokban.

Nagy Imre október 28-án jelentette be a rádióban az ÁVH feloszlatását, de ennek jogi formában történő megerősítése ekkor még elmaradt. Ennek ellenére az államvédelmisenek a bizonyalanság lett úrrá, de voltak olyanok is, akik a szovjetek oldalára állva a forradalmárok elleni harcra rendezkedtek be. „A Tökölre került volt belügyi dolgozók úgy érzik, hogy valami készülőben van, s ha mégsem úgy alakulnak a dolgok, ahogy elképzelik, akkor – terveik szerint – kimennek a Szovjetunióba. Ez a beszédtéma közöttük. November 2-án (van, aki 3-áról beszél) 10-15 fős operatív, továbbá egészségügyi, hadtáپ- stb. csoportot alakítanak. A szakaszokból osztag szerveződik, amelynek vezetője Rajnai Sándor alezredes, akinek a szerepe a magyar forradalom és szabadságharc utáni időszakban még feltáratlan; többek között ő volt a politikai vizsgálati osztály vezetője, az egész Nagy Imre-per kiagyalója és végrehajtója, a megtorlás fő irányítója, forgatókönyvírója.”⁹

„Az előcsarnokban sápadtan ott topogtak a Moszkvából e célra Tökölre visszahozott Bata [István], korábbi honvédelmi és Piros [László], korábbi belügyminiszter. Ők is be voltak ijedve. Hazugság és rágalom, hogy a KGB átadta volna ezen az éjszakán letartóztatottjait Kádár újonnan felállított ÁVH-jának (így állt a kádári Fehér Könyvben). Bár a főávósok jelen voltak, de távol e dráma színhelyétől. Rajnai Sándor BM-ezredes és a többiek szovjet pufajkában, a szovjet főhadiszálláson keresve menedéket, ezen az éjszakán izgatottan tárgyalták jövőbeli sorsuk alakulásának lehetőségét.”¹⁰

Véleményem szerint az államvédelmisek nemhogy távol álltak a dráma helyszínétől, hanem ott tartózkodtak, sőt, többen részt is vettek a letartóztatásokban. Bár nevüket az iratokon nem szerepeltették, a deportáltak letartóztatásában való részvételük igazolt. Kriszten Andor kihallgatásakor elmondta, hogy őt magyarok tartóztatták le. Az ifjabb Barcsa Zoltán, aki az MTI fotoriportereként volt jelen a tárgyalásokon, szintén arról számolt be kihallgatójának, hogy őt két civil ruhás magyar tartóztatta le. Hersiczky Lajos pedig azt vallotta, hogy őt is magyar polgári [ruhás] személyek tartóztatták le, majd átadták a szovjeteknek. Ez a megfogalmazás önallop magyar eljárási cselekményt jelent, nem pedig a szovjetekkel közösen végrehajtottat. E vallomások egyértelműen arról szólnak, hogy őket (csak) magyarok és nem szovjetek, vagy nem szovjet-magyar vegyes csoportok tartóztatták le. Ez pedig azt is jelenti, hogy az ott tartózkodó magyar államvédelmiseket a szovjet KGB-sek beavatták – legalább részben – tervükbe és velük együttműködtek a letartóztatásokban.¹¹

Ennek tulajdonítható a foglyul ejtett 22 fős kíséretről kiállított iratnak a szovjet mintától eltérő jellege, adatai is. A névsort ugyan cirill betűs írógéppel írták, ami sem dátumot, sem keletkezési helyet nem tartalmaz, de feltűnő különbség az egyéb iratokhoz képest, hogy a nevek után – magyar szokásnak megfelelően – a születési idő és hely megjelölése teljes, valamint az apa keresztneve helyett az anyukjuk nevét tartalmazza, továbbá a pontos lakhely is szerepel benne.¹² A dátum nélküli irat keletkezési idejére és helyére csak a listán szereplő személyek neve alapján lehet következtetni.

A névsorban szereplőket Ungváron több alkalommal is kihallgatták. A kihallgatásról felvett jegyzőkönyvek azonban nem rendszerezettek, más-más dossziéba kerültek. Dátum hiányában két ismeretlen keletkezési idejű jegyzőkönyvben Mecséri Jánost és Garai Sándort is a határőrség parancsnokáról, Szalva Jánosról és politikai helyetteséről, a forradalom idején tanúsított magatartásukról faggatták. Mivel a határőrség a Belügyminisztériumhoz tartozott, így a katonáknak nem volt kapcsolatuk a határőrökkel, érdemi információval sem szolgálhattak róluk. Garai Sándor ráadásul csak a korábbi parancsnok Valenca János nevére emlékezett. Mecsérit oroszul hallgatták ki, Garait tolmács közreműködésével magyarul.¹³ A fontosabbnak ítélt személyek kihallgatásáról jegyzőkönyvet vettek fel, míg mások kihallgatásáról csak feljegyzést készített a kihallgatást végző tiszt. Hersiczky Lajos és Hurai Rudolf is oroszul tettek vallomást.

A kihallgatásokat Szerov egyik helyettesének, Belcsenko vezérőrnagy utasítására, az abban foglaltak alapján végezték el. Ez abból a levélmásolatból derül ki, amelyben Maljarov vezérőrnagy, a KGB Központi Nyomozati Főhivatalának az igazságügyi vezetője

azt jelentette Belcsenkonak: „Az ön november 29-i utasítása alapján kihallgattuk Mecsérit és Hurait. Más személyek, akik iránt ön érdeklődik, nálunk nincsenek.”¹⁴ Az, hogy rajtuk kívül ki után érdeklődött Belcsenko, a levélből nem derül ki.

Kevés iraton szerepel annak keletkezési ideje óra és perc pontossággal. Az ekkor Budapesten székelő Belcsenko tábornok levelén viszont 1956. november 29-e, 23 óra 15 perc olvasható. Ez a levél is azt bizonyítja, hogy a Budapesten tartózkodó szovjet KGB-s vezetők – magyar állambiztonsági segítséggel – összegyűjtött információkat eljuttatták az ungvári KGB-sekhez, akiknek így határozták meg a kihallgatni kért személyeket, és azt is, hogy milyen kérdésekre kérnek tőlük választ. A feltett kérdéseket az ekkora már kihallgatott más magyar honvédtisztek vallomásaiából nyert információk alapján fogalmazták meg. A kihallgatások iratain is november 29-i dátum szerepel, ami figyelemmel a Belcsenko-levél keletkezési idejére feltehetően elírás következménye, esetleg a tábornok távirata keltezett hamarabb (lásd az 1. dokumentumot).

Mecséri János kihallgatásáról az említetten kívül egy másik orosz nyelvű, kézzel írott jegyzőkönyv is fennmaradt. Ezt egy kirovográdi KGB-s nyomozó¹⁵ végezte Ungváron, tolmács közreműködésével. A jegyzőkönyv azt nem tartalmazza, hogy milyen eljárásban és milyen minőségben hallgatták ki. A kihallgató egyedül a tolmácsot figyelmeztette, hogy a valótlan fordítással elkövetheti az ukrán Btk. 89. §-a szerinti hamis tanúzás bűncselekményét.

A személyi adatok szerint, „Mecséri János 1920-ban Győrben született, magyar állampolgár, 7 osztálya van, Sztálin Katonai Akadémiát végzett, 1942–46-ig a Szociáldemokrata, 1946-tól a Magyar Kommunista Párt tagja, családos, a 7. gépesített hadosztály parancsnoka ezredesi rangban.” A kihallgatónak nem volt konkrét terve a kihallgatás menetéről, feltehetően a magyarországi történésekről is keveset tudott. Kéréseivel arra próbált meg választ keresni, hogy mi történt Magyarországon 1956. október 23-án és azt követően, a kihallgatottnak milyen szerepe volt az eseményekben. Ez megfelelt a Belcsenko-levélben írt kérdéseknek.

A kihallgatást követően a kihallgató tiszt megállapításait egy feljegyzésben foglalta össze. Ez valójában a kihallgatási jegyzőkönyvben szereplő vallomásnak a rövid összefoglalása. Új elemet, következetést, további feladatakat nem tartalmaz. A kihallgatásokat a KGB-s tisztek kiértékelték, véleményüket az iratokra írt záradék tükrözi. Mecséri János vallomását kiértékelő tiszt a jegyzőkönyvet azzal a záradékkal látta el, hogy: „Semmilyen adat nincs arra nézve, hogy részt vett a felkelésben.”

Feltűnő különbség az egyéb anyagokhoz képest, hogy őket nem általanosságban a magyar hatóságoknak kellett átadni, hanem a magyar kormánynak.¹⁶ Ez egyszersmind jelzi a személyek megkülönböztetett helyzetét is. Ugyan akkor nevük után vagy az a záradék szerepel, hogy: „Arra adat, hogy a fegyveres felkelésben részt vett volna nincsen.” vagy „Átadni a magyar szerveknek további vizsgálatra.” Az írásomban bemutatott kihallgatási anyagok szereplőinek neve után az előbbi záradék szerepel.

Hersiczky Lajos vallomásához hozzátüzték a tőle lefoglalt iratok fordítását. Ezek a katonai tanács november 1–2-i igazolásai arról, hogy ő a magyar hadsereg ezredese, és engedélyt kapott a Hadügymínisztériumba való belépésre.¹⁷ (3. és 8. dokumentumként vallomásainak fordítását közlöm.) A vallomások tartalmából visszakövetkeztethetünk azokra a kérdésekre, amelyekre tőle választ vártak. Első olvasásra is szembetűnő Hersiczky vallomásainak hangvétele, az, ahogyan saját szerepét ismerteti. A Kádár János melletti kiállása azt jelzi, hogy fogásága alatt akár a szovjet, akár a Tökölön tartózkodó magyar államvédelmisektől kaphatott tájékoztatást a magyarországi helyzetről.¹⁸

A kihallgatók fogolytársairól, így Mecséri Jánosról is kérdeztek. Ez a kihallgatási taktika része volt, így akarták Mecséri és mások vallomását ellenőrizni. Erről árulkodik a vallomás folytatása, s jelzi továbbá azt is, hogy az oroszul jól beszélő, iskoláját a Szovjetunióban végzett, már ekkor a Kádár János mellett álló tiszttel szemben nagyobb volt a kihallgatók bizalma, számítottak együttműködésére (lásd a 8. dokumentumot.). Hersiczky Lajos vallomásában megnevezte az általa az „ellenforradalom” szervezőinek, aktív résztvevőinek tartott tiszteket. Ennek tulajdonítom, hogy az irattári anyagban található, a Forradalmi Katonai Tanács tagjainak orosz nyelvű névsorában aláhúzták az általa megnevezett katonatisztek neveit, – mint akik a névsor alján olvasható

megjegyzés szerint azok a forradalmi vezetők, – akikre oda kell figyelni (lásd a 13. dokumentumot).

Az itt olvasható dokumentumok a kíséret tagjainak a Szovjetunióban történt kihallgatásai során keletkeztek. Valamennyi orosz nyelven készült, írásomban ezek fordításait közlöm.

Dokumentumok

1. Belcsenko tábornok levele, 1956. november 29.

A budapesti katonai alakulattól

Október végén a felkelők a budapesti városi pártbizottság épületét ostromolták. A bent lévő Tóth [Lajos] ezredes¹⁹ segítséget kért. A főparancsnokság vezetője, Kovács István²⁰ utasítást adott, hogy irányítsanak oda egy osztagot a városi bizottság védelmére. Kovács azt vallotta, hogy Solymosi ezredes²¹ később neki jelentette, hogy a 8. ezred tankjait odairányították. Az ezredes a 7. hadosztály parancsnokának, Mecsérinek volt az alárendeltje. Az odaérkezett hat tank segítség helyett a pártbizottságot kezdte lőni, ami sok emberáldozatot követelt. A letartóztatott Solymosi azt vallotta, hogy ő nem kapott utasítást a tankok odaküldésére, és a 33. ezred politikai tisztjétől tudta meg, hogy a hat tank a pártbizottsághoz a 33-as ezredtől volt odairányítva. A fent leírtak alapján kérem, hogy sürgősen hallgassák ki Mecsérit, helyettesét Hurait és másokat a 7. hadosztálóból, a 33. és 8. ezredből a következő kérdésekre: Kitől és milyen parancsot kaptak arra, hogy tankokat küldjenek a városi pártbizottság védelmére? Ki kapta ezeket a parancsokat, konkréten ki volt megbízva azzal, hogy végrehajtsák ezt a parancsot? Miért nem volt végrehajtva? Hol tartózkodtak azok a katonák, akik részt vettek a felkelőkkel [együtt] a város elleni ostromban és a kommunisták elleni kegyetlenkedésekben? Hogyan reagált erre a tényre a vezetőség, Mecséri és Hurai?

Belcsenko tábornok

November 29-én 23.15-kor

[KGB Archívum 43. f. 1/21. 40. Gépirat aláírás nélkül.]

2. Részlet Mecséri János kihallgatási jegyzőkönyvéből, 1956. november 29.

Kérdés: Hol volt ön 1956. október 23-án?

Válasz: A 7. gépesített hadosztály parancsnokaként október 23-án Esztergomban voltam.

Kérdés: Mivel foglalkozott a 7. gépesített hadosztály 1956. október 23-án?

Válasz: Ebéd után Kiss Sándor őrnagy törzsfőnök azt mondta, hogy menjek Piliscsabára, ahol a 8. sz. ezred állomásozott és ott várta engem a magyar hadsereg politikai vezetőjének helyettese, Hidvégi [Ferenc] vezérőrnagy. Amikor megérkeztem, [a vezérőrnagy] azt mondta, hogy Budapesten diáktüntetés lesz és nekünk, katonáknak azért kell odamennünk, hogy a diákok zavargását megakadályozzuk.²² Hidvégi arról is tájékoztatott, hogy ha telefonon kapok egy rejtjeles parancsot, ami úgy fog szólni, hogy „Budapest”, akkor a 8. és a 15. gépesített lövész ezredet azonnal küldjem Budapestre, hogy a demonstrálók rendbontását megakadályozzák. Kb. 18–19 órakor Tóth Lajos vezérőrnagy telefonon parancsot adott, hogy ezeket az ezredeket küldjem Budapestre. A parancsot végrehajtottam. Tóth vezérőrnagy egyéb parancsot is adott, azt, hogy a többi ezredet is mozgósítsam és azokat is küldjem Budapestre. Október 24-én reggel 3–4 óra körül a 8. sz. ezred katonáitól, akik már visszafelé jöttek Budapestről, megtudtam, hogy a budapestiek lefegyverezték őket. A 8. ezredet azért küldték oda, hogy a Magyar Rádió

épületét biztosítsa. Október 24-én 22–23 óra körül Tóth tábornok parancsára elküldtem a harckosci ezredet és még két gépesített lövész ezredet. A 6. gépesített ezred a Hadügymenisztériumot, míg a 33. harckosci ezred a Belügymenisztériumot, valamint a Sztálin [ma Árpád híd] és a Margit hidat őrizte, a 15. gépesített ezred pedig a fegyverraktárt a Tinódi utcán. Október 23-tól 26-ig a 7. gépesített hadosztályt vezettem, amely a felkelőkkel harcolt, de a nekem alárendelt egységek a Hadügymenisztérium közvetlen alárendeltségében voltak. 26-án reggel Esztergomba utaztam, ahol egy ezred és egy harckosci hadosztály volt. Azért mentem oda, mert a hadosztály vezérkara telefonon arról értesített, hogy a felkelő tömeg fegyvert követel, és a helyzet nagyon veszélyes volt. Utasításomra a tüzerezred egy része Piliscsabára ment, hogy a fegyverraktárt és a Budapest-Bécs útvonalat őrizzék. Október 29-ig Esztergomban voltam, majd 29-én a Hadügymenisztériumba rendeltek, ahol Hegyi [Lajos] vezérőrnagy²³ azt közölte, hogy a hadsereg átállt a felkelők oldalára.²⁴ Azt azonban, hogy a továbbiakban milyen magatartást tanúsítsak, nekem senki nem mondta meg, sem a vezérkarban sem a Hadügymenisztériumban. A tisztek től megtudtam, hogy a felkelőket Maléter ezredes vezeti. Én elmentem hozzá. Mivel Maléter azt mondta, hogy ő a független magyar államért harcol, ezért én is az ő oldalára álltam.

Október 30-án a Mátyás laktányában összegyűjtöttem a hadosztály valamennyi ezredét, kivéve a 8.-at. Zólyomi [László] vezérkari ezredes október 30-i parancsára a 6. hadosztályt Budára irányítottam járőrőrzni, azért, hogy az erőszakos cselekményeket, rablásokat, megakadályozzuk. Ezt a parancsot október 31-én hajtottam végre. November 1-től 3-ig 10 tank és egy páncélos hadosztály őrizte a parlamentet és biztosította a Nagy Imre kormány munkáját. Ezt a parancsot Maléter ezredestől kaptam, akit hadügymeniszternek neveztek ki. A hadosztály többi alakulata Budán járőrzött, két szakasz pedig Dudás bandája ellen harcolt, amely november 1-én megtámadta a Külügymenisztériumot. November 3-án délelőtt én biztosítottam a szovjet küldöttséget, amely a magyar delegációval tárgyalta. Este, ugyancsak november 3-án, a magyar delegáció biztonságáért feleltem, amely a szovjet delegációval tárgyalta a tököli repülőtéren. Itt tartóztattak le. Amikor letartóztattak, a szovjet ezredes azt közölte, hogy a szovjet alakulatok tüzet fognak nyitnak a felkelőkre, és ezért adják parancsot a 7. hadosztálynak, hogy ne lőjenek a szovjetekre, amit én telefonon teljesítettem is.

Kérdés: Kit ismer azok közül, akik részt vettek a magyar ellenforradalomban?

Válasz: A felkelőket a Kilián laktányában Maléter ezredes vezette, mást nem ismerek.

Kérdés: Részt vette-e ön tanácsokban a magyarországi események alatt?

Válasz: Nem.

Kérdés: Ki szervezte a zavargásokat Magyarországon?

Válasz: Én nem tudom, de amikor a parlamentet védtem, ott láttam Horthy-egyenruhás tiszteket és altiszteket, nevüket azonban nem tudom.

A jegyzőkönyvben írtakat magyarul felolvasták, azok az én szavaimat tartalmazzák.

Mecséri

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 205–209. Kézirat Mecséri János saját kezű aláírásával.]

3. Hersiczky Lajos vallomása, 1956. november 29.

Én, Hersiczky Lajos ezredes, 1920-ban Kisbérien születtem, 1954-ben elvégeztem a Katonai Szállítási Akadémiát Leningrádban, majd hazajöttem és a vasútnál lettem referens a MÁV Katonai Főosztályán. 1955-től a vasút katonai részlegének a vezetője

lettem. A forradalomról úgy értesültem, hogy az utcán láttam a diákok tüntetését, amikor ebédelni mentem. Ugyanezen a napon 17 órakor a volt közlekedési miniszter, Bebriks Lajos²⁵ a minisztertanácsból azt magyarázta, hogy a tüntetések nem komolyak és hamarosan véget fognak érni, így a minisztériumnak nem kell óvintézkedéseket tenni és munka után mindenki hazamehet. Aznap én is hazamentem. Este feleségimmel sétáltunk a városban, amikor a tüntetések folytatódtek, de akkor még lövések nem dördültek. Reggel lövések hangjaira ébredtünk. Munkába akartam menni, de a hidakon nem lehetett átjárni. A budai oldalon laktam. Ezután a MÁV hírközlési főosztályra mentem, ahol szintén volt katonai részlegünk. Leellenőriztem az ügyeletet és éjszakára ott maradtam. 25-én már át tudtam menni a pesti oldalra, bementem a főosztályra, ahol folyamatosan, egészen 31-ig ott voltam, míg a szovjet alakulatok el nem hagyták Budapestet. A főosztályon ügyeletet szerveztem, a vasút-közlekedésit, és a vasút-légvédelmit. Természetesen nem tudott mindenki bevonulni, mert a városban nem volt közlekedés. Azon kívül a vasút politikai vezetőjével és saját munkatársaimmal, meg a politikai munkatársakkal megszerveztem a vasúti minisztérium²⁶ épületének védelmét is.

Az első napokban nem volt fegyverünk és a fenti stábbal azokat a feladatokat hajtottuk végre, amelyeket a főparancsnokságtól kaptuk. A hadügyminszter, Bata [István] vezérezredes parancsot adott, hogy bármilyen vasúti szállítást csak Békási Sándor vezérkari ezredesen keresztül kiadott személyes paranca alapján lehet végezni. Megkövetelte, hogy minden közlekedés, még a polgári is, csak katonai felügyelettel történhet. Ezt a parancsot Csanádi Györgynek a vasút vezérigazgatójának továbbítottam. Ezek után a katonai vezetés felügyelte a vasúti forgalmat. A hadügyminszter parancsára megakadályoztuk, hogy a felkelők vonatokkal közlekedjenek Budapest felé, előttük, Budapesttől kb. 40-60 kilométerre felszedtük a síneket és nem engedtük be őket Budapestre. Csak egy vonat tudott Budapestre jönni, az is csak Kőbánya felsőig, ahol megállítottuk, és ott a hadsereg, amely már várta őket, tüzet nyitott és fogáságba ejtették őket. Ezek a katonák a katonai akadémiától voltak ott. Láttam, hogy az nem elég, hogy a vonatközlekedést megakadályozzuk Budapest körül, mivel a felkelők a Pécsről és Miskolcról érkező vonatokat is elfoglalták. Ezért megbeszéltem Csanádi Györggyel, hogy ideiglenesen az ország valamennyi személyszállítását leállítjuk. Ezt közöltetem a VKSZ vezetőjével,²⁷ Békásival, és olyan rendet alakítottunk ki, hogy a Budapestre tartó tehervonatokat a helyi katonai alakulatok átkutatták és csak akkor engedték Budapestre, ha nem voltak rajtuk fegyverek és felkelők. Ezkről tud Békási ezredes, a VKSZ főnöke és a tanácsos, M.A. Kozsemjakin ezredes, illetve a szovjet hadsereg VOSZO-jának a vezetője, Fedoszov ezredes is. Rajtuk kívül tudott még erről Csanádi György, aki később közlekedési miniszter lett a Kádár-kormányban. A vezérigazgató helyettesei Németh [József] és Kamuti [Jenő] is tudtak róla. Azon kívül a hadügy vezetése és a vasút politikai vezetője, Bogyó Géza és még sokan mások, akik a magyar vasútnál dolgoznak.

Amikor a Nagy Imre kormány megalakult, Csanádi Györgyöt²⁸ nevezték ki miniszternek, kb. október 28-án. A katonai vezetésnél szintén létrejött a munkástanács, amely azt javasolta a miniszternek, hogy váltsa le Jancsik [Ferenc] főosztályvezetőt, mivel az események alatt bebizonyította, hogy komoly helyzetekben döntésképtelen, és ő egy olyan ember, aki szó nélkül támogatta Rákosit és Gerőt. Csanádi miniszter ezt elfogadta és engem, mint helyetteset, kinevezett a főosztály vezetőjévé. Október 31-én, amikor a szovjetek kimentek a városból és létrejöttek a különböző jobboldali pártok, az utcán rendőrök nem voltak, csak nemeztőrök. En semmilyen parancsot nem kaptam a vezérkortól, a vezetés meg is szűnt. Hallottam, hogy kommunistákat gyilkolnak, nem tudtam mitével legyek, és akkor mentem először haza nappal. Otthon gondolkodtam, mit tegyek, és láttam, hogy a kormányban igazi ellenforradalmárok is részt vesznek (pl. jobboldali szocdemek és reakciós elemek). A vasúton már keresték a lehetőséget, hogy a Kőbányán lévő vonatra lőjenek, és én arra gondoltam, hogy Csehszlovákiába kéne szökni. De az nem lehet, hogy mi minden elveszítettünk, mert maradt még erőnk az ellenállásra, és elhatároztam, hogy amíg a párt első titkára, Kádár János kormányon lesz, én visszatérök a helyemre. November 1-jén visszatértem a főosztályra és 3-ig azzal foglalkoztam, hogy megmentsem a főosztályt, mivel különböző vasúti forradalmi tanácsok el akarták űzni a katonai vezetést a vasúti épületekből. Ez főként Debrecen és Szeged környékén volt így. Azon kívül, az akkori honvédelmi miniszter, Janza [Károly]

tábornok²⁹ a VKSZ munkatársán, Kriszten századoson keresztül parancsot adott arra, hogy szervezzünk meg mozgó javító csoportokat arra az esetre, ha kárt tesznek a vasútvonalban.

De ezt már nem tudtam végrehajtani, mivel november 3-án Kriszten százados közölte velem, hogy Kovács tábornok parancsot adott, hogy este 8 órakor nekünk a parlamentben jelentést kell tennünk a vasúti helyzetről. minden anyagot összeszedtünk és este a parlamentbe mentünk. Ott Tildy [Zoltán] személyi tikára, Szűcs [Sándor] fogadott és vezetett Vas [Zoltán] szobájába. Ott volt Kovács [István] tábornok,³⁰ Maléter, Szűcs [Miklós] tábornok,³¹ és utána érkezett meg a minisztertanács elnökének helyettese, Erdei [Ferenc]. Azon kívül a parlamentben találkoztunk még Garai ezredessel, aki a hadtár üzemanyag ellátásáért felelt, annak volt a főnöke. Kovács tábornoknak akartunk referálni, de ő félbeszakított, nem kell semmit sem közhözni, mondta, hanem együtt megyünk a kormánydelegációval Tökölre. Azon kívül megkérdezte, van-e kocsink. Azt válaszoltam, hogy a parlamentbe kocsival mentem, mire azt mondta, hogy a VKSZ-sok menjenek a saját kocsijukkal. A kocsit Bodó elvtárs vezette, aki az események alatt saját családjánál volt. A kocsiban volt még Cseh hadnagy, akinek a kocsikat kellett őrizni, amikor azok utasok nélkül voltak. (Ebben az időben Budapesten anarchia volt és azokat egyszerűen elvették.) Tökölre érkeztünk, ahol elkezdődött a megbeszélés. Mi, szakemberek nem vettünk részt a tárgyaláson, azt parancsolták, hogy addig várunk, amíg be nem hívnak. 23 óra körül, abban a szobában, ahol várakoztunk, bennünket letartóztattak és attól kezdve itt vagyunk.”³²

Mecséri forradalmi magatartása, a tőle hallottak alapján:

A 7. hadosztály vezetője volt Esztergomban. Még 23-án parancsot adtak neki arra, hogy hadosztályával menjen Budapestre. Ő ezt a parancsot végrehajtotta és Budapesten tevékenykedett a felkelők ellen a szovjet alakulatokkal közösen. Ez idő alatt felkelés kezdődött Esztergomban is és ezért néhány alakulattal visszatért Esztergomba, ahol a felkelést leverte. Politikai helyettese Hurai százados, a városi tanács ostrománál még meg is sebesült. A felkelés leverése után visszatért Budapestre, ahol a szovjet hadsereg kivonulása után azt a parancsot kapta, hogy védje a parlamentet és a budai oldalt. November 3-án reggel parancsot kapott, hogy kísérje Tökölre azt a szovjet delegációt, amely a parlamentben folytatott megbeszéléseket. Ő elkísérte a delegációt, és annak vezetőjével meghatározták azt a helyet, ahol este 22 órakor várják a magyar küldöttséget. Mivel Mecséri azt a helyet pontosan ismerte, azt is parancsba adták neki, hogy este a magyar delegációt kísérje oda, ahol aztán őt is letartóztatták. Garai – elmondása alapján – október 23-án éjjel a szolgálati helyére ment, a hadtáphoz. A felkelés alatt biztosította az üzemanyag utánpótlást a szovjet és a magyar alakulatok részére. A felkelés alatt egyszer sem hagyta el a hadügymisztérium épületét, csak november 3-án kapta a parancsot, hogy Kovács tábornokkal 10 órakor jelenjen meg a parlamentben és tájékoztassa az üzemanyag ellátási helyzetről. Velünk együtt ment Tökölre, ahol letartóztattak bennünket.

Kriszten századosról:

Ő a VKSZ osztályának munkatársa volt. 23-án éjjel azt a parancsot kapta, hogy menjen az egyik szovjet hadosztályhoz és ott legyen összekötő és tolmacs, mivel egy kicsit tud oroszul. Addig, amíg a szovjetek Budapesten voltak, ő a szovjet hadosztály vezérkaránál tartózkodott. Miután a szovjetek elmentek, ő visszatért a VKSZ-ba. A hadsereg forradalmi haditanácsa a VKSZ vezetőjét, Békásit, a budapesti tisztek kérésére ideiglenesen eltávolította. Mivel magasabb rangú a VKSZ osztályán nem volt, Kriszten százados maradt (de őt nem neveztek ki) az osztály vezetője. Harmadikán kapott parancsot Kovács tábornoktól, hogy nekünk 20 órára a parlamentbe kell mennünk. Együtt mentünk a parlamentbe, utána Tökölre, ahol letartóztattak.

Hurai százados, Mecséri elmondása szerint mindig vele volt, nagyon jól helytállt és bebizonyította, hogy bátor tiszt. Én együtt voltam vele Tökölön egy cellában.

Hersiczky Lajos

1956. november 29.

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 213–220. Kézirat Hersiczky Lajos saját kezű aláírásával.]

4. Jegyzőkönyv Kriszten Andor kihallgatásáról, 1956. november 29.

Jegyzőkönyv Kriszten Andor kihallgatásáról

Készült: 1956. november 29-én

Kriszten Andor 1920-ban Szatmár megyében Lámfalun született, magyar, munkásszármazású, 1954-től párttag, középfokú végzettsége van, a magyar hadsereg századosa. A vezérkar katonai közlekedési osztályán dolgozott. A kihallgatást megkezdtük 15.45-kor.

A Gajdos nevű tolmácsot figyelmeztettük az ukrán Btk 89. §-ában foglalt, valótlan fordítással elkövethető hamis tanúzás törvényes következményeire.

Kérdés: Hol volt letartóztatva?

Válasz: November 3-ról 4-re virradóra magyar emberek tartóztattak le Tökölön, Csepel szigeten, akik aztán áadtak a szovjet parancsnokságnak.

Kérdés: Hogyan került Tökölre?

Válasz: November 3-án nappal a parlamentben megbeszélések voltak a magyar és a szovjet katonai vezetés között a szovjet csapatok kivonásáról. Mivel ezek nem voltak befejezve, úgy határoztak, hogy azt Tökölön kell folytatni még aznap este. A vezérkar főnöke, Kovács István vezérőrnagy parancsára, mi, többek között Garai ezredessel és Hersiczkyvel Tökölre érkeztünk, mint a magyar kormánydelegáció szakértői. Nálam volt minden adat a magyar vasút és közút kapacitásáról és az összes térkép. A bizottságok ülésén nem vettünk részt, a folyosón tartózkodtunk. A magyar delegációt Erdei Ferenc, a Nagy Imre kormány államminisztere vezette. Tagja volt Maléter vezérőrnagy, Kovács István vezérőrnagy és Szűcs Miklós ezredes³³. A megbeszélések alatt bejött a szovjet táborskerek és tisztek egy csoportja, amelyet egy vezérezredes vezetett és letartóztatta a magyar delegáció összes tagját, így minket is.

Kérdés: Hol tartózkodott és mivel foglalkozott a magyar ellenforradalmi felkelés alatt?

Válasz: Október 23-án megérkeztem a vezérkarhoz, ugyanazon nap este a szovjet katonákkal a Danubia Hadianyaggyárba mentem, ahol egy golyószóró fészket akartunk megsemmisíteni.

Másnap Kovács István átirányított engem a szovjet hadosztály kötelékébe, amelyet Abaturov vezérőrnagy vezetett, aki vel én Kecskemét felé mentem, hogy a Romániából érkező szovjet alakulatokkal találkozzunk. Ott más feladatokat is végrehajtottam. 30-án éjszaka Abaturov vezérőrnagy hadosztálya elhagyta Budapestet és én visszamentem a Hadügymenisztériumba.

Október 30-tól november 3-ig, amíg a Hadügymenisztériumban voltam, semmivel nem foglalkoztam, mivel a katonai közlekedési vezetéssel nekünk összeköttetésünk vagy nem volt, vagy ha volt is, az nagyon gyenge, akadozó volt. Ennek ellenére tartottuk a kapcsolatot, hogy tudjuk, milyen irányba vonulnak a szovjet alakulatok, és azután ezeket az adatokat áadtuk a magyar katonai hírszerzésnek. Azt, hogy milyen célból kellettek nekik ezek az adatok én nem tudtam.

Kérdés: Mit tud ön a magyar ellenforradalom kialakulásának okáról?

Válasz: Szerintem az október 23-i események okai a párt és a kormány vezetésében keresendők egészen 1949-től kezdődően. Úgy gondolom, hogy a nép sok követelése helyes volt, míg egy része alaptalan és nacionalista. Az események közvetlen idején a

párt rosszul értékelte az eseményeket, a tömegek pártirányítása hiányzott, a Nagy Imre kormány határozatlanul cselekedett, és ennek eredményeként a fasizálódó elemek és más bujtogatók nagy hatással voltak a népre, ami nem kívánt eredményhez vezetett.

Kérdés: Mit tud ön az ellenforradalmárok és társaik budapesti gaztetteiről?

Válasz: A felkelés alatt nem voltam a városban, ezért ilyenekről nem tudok. A résztvevőkről sem tudok semmit sem mondani, másuktól hallottam ilyen gaztettekről, de hogy mennyire felelnék meg a valóságnak, azt nem tudom.

A kihallgatás 18 órakor ért véget, [számonra] érthető nyelven lett felolvasva, a saját szavaimat tartalmazza.

Gajdos tolmács

Kriszten Andor

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 247–252. Kézirat Gajdos nevű tolmács és Kriszten Andor saját kezű aláírásával.]

5. Jegyzőkönyv Hargitai Gusztáv kihallgatásáról, 1956. november 29.

Jegyzőkönyv Hargitai Gusztáv kihallgatásáról
Ungvár, 1956. november 29.

Hargitai Gusztáv, apja Ferenc, 1932-ben született Sátoraljaújhelyen, Zemplén megyében, munkásszármazású, DISZ-tag, középfokú végzettsége van, elektroműszerész a budapesti Klement Gottwald Villamossági Gyárban, VII. kerület Csengery u. 5. szám alatti lakos.

A tolmács Fulitka Mária figyelmeztetve az ukrán Btk 89. §-ában foglalt, valótlan fordítással elkövethető hamis tanúzás törvényes következményeire.

Kérdés: Milyen nyelven akar vallomást tenni?

Válasz: Magyarul.

Kérdés: Milyen körülmények között és hol volt letartóztatva?

Válasz: November 4-én tartóztattak le kb. 0 óra 10 perckor szovjet katonák a tököli repülőtéren ahol szovjet repülőgépek voltak. Velem együtt 26 embert tartóztattak le, többek között Erdei Ferencet a Nagy Imre kormány igazságügyminiszterét (de ebben nem biztos) Maléter Pál hadügymisztert, Tamás Kálmán gépkocsivezetőt, Cseh László vasúti tisztet, Szűcs József jogászt, Barcsa Zoltán vezető gyorsírót, fiát Barcsa Zoltán fényképészét, Németh József katonai sofőrt és másokat. Ezek neveit nem tudom.

Letartóztatásom előzményei: Október 30-án saját elhatározásomból elmentem az üllői úti katonai laktanyába, ahol elhatároztam, hogy a nemzetőrségbe belépek. Felvettek, amiről egy tiszt nekem igazolást is adott. November 2-ig ebben a laktanyában autókat javítottam, mint autóvillamossági szerelő. November 2-án attól a tiszttől, aki igazolást adott arról, hogy nemzetőr vagyok, kaptam egy pisztolyt és vele egy tár lőszert. Én ezt a fegyvert nem használtam, senkire nem lőtem, a laktanyában a gépkocsik javításával foglalkoztam. November 3-án, ebéd után a tisztek a laktanyában arra utasítottak, hogy én Maléter miniszter úr parancsára készítsek elő hat személygépkocsit, amelyen ő és mások valahova el akarnak utazni. Ezekben a gépkocsikban ellenőriztem az akkumulátorokat, és kb. este 8 órakor Németh József gépkocsivezető parancsot kapott, hogy egy kocsival menjen a parlament előtt. Németh, Tamás Kálmán és én egy autóval a parlamenthez mentünk, a többi 5 autó már a parlament előtt állt.

Miután a mi autónk a parlament előtt érkezett, minden autó elindult, de hogy hová és miért én nem tudtam. Az az autó, amelyben én utaztam, harmadik volt a sorban,

rajtam, a Németh és Tamás nevű sofőrökön kívül még volt két civil ruhás személy. Ezek azt mondták, hogy ők a szovjet képviselőkkel fognak beszálni, de hogy konkrétan kikkel és miről azt nem mondta. Körülbelül egy óra utazás után az autók megálltak és láttam, hogy balra egy repülőtér van, az utasok pedig azt mondták, hogy megérkeztek a rendeltetési helyre. Ide este tíz órakor autóval szovjet tisztek érkeztek, akik üdvözölték azokat a személyeket, akik a közöttünk lévő első gépkocsiban ültek. Utána a szovjet tisztek autójukkal előre mentek, a többi autó követte őket a repülőtéri épülethez, ahova Maléter és társai bementek, míg én azokkal, akikkel egy kocsiban ütem az autóban maradtunk. Két órát várakoztunk, amikor kijöttek a szovjet tisztek és behívtak bennünket az épületbe ahol aztán letartóztattak. Hogy hova túnt Maléter és a vele együtt érkezett emberek, nem tudom, többé nem láttam őket. Letartóztatásunkkor senki sem tanúsított ellenállást, nem volt lövöldözés, a pisztolyom és a tár a kocsiban maradtak.

Kérdés: Milyen céllal ment ön, Maléter és mások arra a repülőtérrre, ahol a szovjet repülőosztágyok voltak?

Válasz: Miután letartóztattak, de amikor még magyar területen voltam, a többi letartóztatott magyar tisztől azt hallottam, hogy Maléter és a vele tartó személyek a szovjet katonai képviselőkkel akartak megbeszéléseket folytatni a szovjet csapatok magyar területről történő kivonásáról. Én személy szerint úgy mentem oda, mint autószerelő, azért hogy elhárítsam a hibákat, ha ilyen történne.³⁴

Kérdés: Milyen részt vettek ön és letartóztatott társai a Magyarország népi demokratikus rendszere elleni felkelésben?

Válasz: Én a felkelésben nem vettettem részt, azon kívül, hogy tagja voltam a nemzetőrségnek.³⁵

Kérdés: Milyen részük volt a többieknek, akiket önnel együtt tartóztattak le?

Válasz: Nem tudom.

Kérdés: Nevezze meg a budapesti felkelés ön által ismert aktív résztvevőit, vagy felbújtóit.

Válasz: Én ilyeneket nem ismerek.

Kérdés: Kit ismer ön a felkelők közül, akik állati kegyetlenséget követtek el a magyar kommunisták és munkások ellen és olyanokat, akik a szovjet katonákat lőttek?

Válasz: Ilyeneket sem ismerek és olyat sem láttam, hogy valakit is megöltek volna, mert a lövöldzések idején otthon tartózkodtam és sehol nem mentem el.

Kérdés: Ismer-e ön olyan személyeket, akik át voltak dobva a felkelés idején Magyarországra Nyugatról?

Válasz: Ilyeneket sem ismerek.

Kérdés: Mivel szeretné kiegészíteni a vallomását?

Válasz: Semmivel se azon kívül, hogy letartóztatásom után engem és másokat átszállítottak szovjet repülőgépen a Szovjetunióba. Más kiegészítésem nincsen.

A jegyzőkönyvet a magyar tolmács felolvasta, abban az általam adott válaszok saját szavaimmal vannak leírva.

Hargitai Gusztáv

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 353–359. Kézirat Hargitai Gusztáv saját kezű aláírásával.]

6. Jegyzőkönyv Hurai Rudolf kihallgatásáról, 1956. november 29.

1925-ben születtem a Komárom megyei Tokodon. 6 osztály polgárit végeztem, majd felsőfokú katonai képzésben vettet részt a Lenin Katonai Politikai Akadémián [Moszkva], amit 1956 márciusában fejeztem be. 1945-től vagyok a munkáspárt tagja, családos, a magyar hadsereg katonája, Esztergomban lakom az Erzsébet szállóban.

Október 23-ig Esztergomban voltam, mint a 7. gépesített hadosztály parancsnokának politikai helyettese. Október 23-án megtudtam, hogy délelőtt 11 órakor Piros belügyminiszter mindenféle felvonulást betiltott a fővárosban. 14 órakor a rádió bemondta, hogy a tilalmat feloldották. Megkezdődött a diákok felvonulása, de ennek okát nem tudom. 16.30-kor a Hadügyminisztérium ügyeletesétől kaptam egy telefont, hogy a hadosztály parancsnoka és én azonnal jelenjünk meg a Piliscsabán állomásozó 8. gépesített ezrednél, és majd ott kapjuk meg a miniszter további parancsát. A politikai helyettes várt bennünket. Elmondta, hogy bár Budapesten békés felvonulás zajlik, nekünk az lesz a feladatunk, hogy az esetleges zavargásokat megakadályozzuk. Közölte, hogy riadót csak a miniszter, a politikai főosztály vezetője és a törzsfőnök rendelhet el. Riadó esetén a lőszereket csak egy autón szabad vinni, és csak szükség esetén osszuk szét, azért hogy elkerüljük a vérontást. A katonáknak el kell magyarázni, hogy őket nem a saját népük ellen küldik, hanem a fosztogatók és a gyújtogatók ellen. Ezek után az utasítások után ő minket a hadosztály parancsnokával, Mecséri ezredessel Aszódra küldött, a 15. gépesített ezredhez. A tábornok a 8. ezreddel maradt. Miután Mecséri ezredes Aszódra érkezett, parancsot adott az ered parancsnokának, hogy hívja össze a parancsnokokat. Ismerték velük a feladatokat. 20 óra körül a törzsfőnök telefonon utasítást adott, hogy egy megerősített gépesített hadosztállyal induljanak Budapestre, én pedig arra kaptam parancsot, hogy térjek vissza Esztergomba és az egész hadosztályt mozgósítsam. 22 órakor érkeztünk Esztergomba és riadót rendeltünk el. Hazafelé menet Budapest külvárosában találkoztunk a 8. gépesített ezreddel, amely már megkappa a számunkra ismeretlen parancsot. 24-én hajnali 2 órakor a minisztériumból parancs érkezett, hogy a 33-as tankezredet Budapestre kell küldeni, a hadosztály parancsnokának és nekem pedig a Budai Nagy Antal kaszárnyába kellett mennünk. Az ezred azt a feladatot kapta, hogy őrizze a hidakat és a Belügyminisztériumot. Mi azt, hogy hol tartózkodott a 8. és a 15. ezred, akkor még nem tudtuk. Feladatukról később a minisztériumból értesítették őket, a hadosztály parancsnokának külön erre irányuló kérésére.

Október 25-én, csütörtökön a hadosztály parancsnoka meg akarta szemlélni az alakulatokat. Elmentünk vele a 33. ezredhez, a Belügyminisztériumhoz. 11 óra körül a szomszéd házakból ránk lőttek. Nem messze álltak a szovjet alakulatok. Mi velük együtt válaszoltunk a lövésekre. A harc negyven percig tartott. Ezek után létrehoztunk egy ostromcsoportot a házak átkutatására, de ott már senkit nem találtunk. Mint ahogy később kiderült, ezek a házak egymással össze voltak kötve, így a banditák elszökhettek. 14 óra körül a 15. gépesített ezredhez mentünk, ami a XIV. kerület fegyverraktárát őrizte. Ott tudtuk meg, hogy éjszaka őrájuk is rálőttek, megöltek egy századost és két vagy három katonát. A 8. ezredhez a nagy tömeg miatt nem tudtunk eljutni, ezért visszatértünk a laktanyába. 26-án, pénteken hírt kaptunk, hogy Esztergomban zavargások vannak és mi Mecséri ezredessel, két tankkal hazamentünk. Útközben, már Esztergomban, a gépkocsinkra a fürdőszállóból rálőttek. Súlyosan megsebesült a műszaki osztály vezető-helyettese, Szabó százados. Visszalőttünk a szállodára. Gépfegyverekkel és a tankok ágyúival is tüzeltek. A törzskarból velünk azt közölték, hogy a városi tanácsot elfoglalták a fegyveres felkelők és még az érkezésünk előtt a törzskar előtt szétlőttek egy autóbuszt, amelyen fegyverekért jöttek. A felkelők nem hallgattak sem a kérésekre, sem a felszólításokra, nem fordultak vissza. Elhatároztuk, hogy 3 tankkal elmegyünk megnézni, mi folyik a városi tanácson. Az egyik tankot a hadosztály parancsnoka, a másikat a törzsfőnök, a harmadikat nem tudom ki irányította. Én egy teherautóval mentem, azon 10–15 ember volt velem, kézi lőfegyverekkel. Mikor a térré

értünk, az épületből ránk lőttek. Rövid tűzharc keletkezett, de amikor válaszul a tankok is elkezdetek lőni, minden elhallgatott. Engem egy szilánk könnyebben megsebesített a nyakamon. Mikor egy percnyi csend lett, elhatároztam, hogy támadást indítok. Ezt közöltem a három parancsnokkal, és kértem, hogy ne lőjenek. Velem együtt rohamra indult egy csoport katona, úgy 8-10 ember. Benyomultunk a városi tanács udvarába, ahol az ott lévőknek megparancsoltam, hogy tegyék le a fegyvert. Erre azzal a feltételel voltak hajlandók, hogyha szabadon elmehetnek. En ebbe beleegyeztettem.

Ezek után a fegyvert és a löszert egy csomóba ledobálták. Ott láttam a lefegyverzett rendőrség automata fegyvereit, néhány katonai automata fegyvert és egy golyószórót is. Később kiderült ez utóbbi egy tankról volt leszerelve, amit a felkelők előzőleg foglaltak el. Az épületből kizárálag fiatalok jöttek ki, úgy 15-20 évesek lehettek. Ezen az estén hírt kaptunk arról, hogy Csolnok mellett, az Esztergomtól 15 km-re lévő bányában, a fogásban lévő köztörvényesek és politikai rabok szökést készítenek elő a helyi lakosok segítségével. A korábban odaküldött katonák féltek, nem akartak éjszakára nehéz fegyverzet nélkül maradni. A hadosztály parancsnoka ezért engem három tankkal odaküldött. Reggelig voltam ott, majd az ő parancsára visszatértem. A tankok és az emberek addig maradtak ott, amíg az Igazságügyminisztériumból meg nem érkezett egy bizottság azzal a parancssal, hogy minden foglyot engedjünk szabadon. Ez hétfőn vagy kedden volt, október 28-án, vagy 29-én.

Kedden, 29-én visszatértünk a hadosztály parancsnokával Budapestre. Ugyanabban a laktanyában, ahol mi is voltunk, volt egy gyalogsági tiszti iskola is. Estére érkeztünk meg, amikor tiszteink beszámoltak a fővárosi helyzetről, ahol ekkorra már minden összekeveredett, senki sem tudta ki kivel van. A központból semmilyen utasítás nem érkezett. Az állandóan ismételt kérdéseinkre azt válaszolták, hogy mindenki cselekedjen saját belátása szerint. Ezért a hadosztály parancsnokával elhatároztuk, hogy a Hadügymenisztériumba megyünk, hogy a helyszínen tájékozódunk. Nem akartak kiengedni bennünket a laktanyából, mivel a tiszti iskola létrehozott egy katonai forradalmi tanácsot, és a távozáshoz annak az engedélyére is szükség lett volna. Az engedély hiánya ellenére minket nem mertek visszatartani. Elmentünk a minisztériumba. Nem találtuk ott a törzsfőnököt, de a vezérkari főnököt és a politikai főosztály vezetőjét sem. Később közölték, hogy őket már meneszették. A tisztek, és ami még érthetetlenebb volt, a kommunisták kezdtek forradalmi tanácsokat létrehozni, olyan embereket választva oda, akik – ahogy ők mondták – nem kompromittálták magukat a Rákosi kormány idején. Ezek után mi az akkor hadügymenisztérehez, Janza altábornagyhoz mentünk. Feltettük neki a kérdést, hogy mitével legyünk a továbbiakban. mindenre határozatlanul felelt, és nagyon rosszkedvűnek látszott. A hadosztály parancsnoka erre azt mondta neki, hogyha így van, akkor mi Maléter ezredeshez fogunk csatlakozni, aki tudomásunk szerint a munkáshatalomért harcol, és a kommunista kormányért. Nem emlékszem, hogy erre Janza tábornok mit válaszolt. Talán azt kérdezte, nem lesz-e korai, vagy azt mondta, hogy csináljatok, amit akartok, ezt már nem tudom megmondani. Elmentünk a Mátyás laktanyába, ahova a mi törzsünk és a 33-as tankezred is ment. Ott tanácskoztunk a tisztekkel és onnan a Kilián laktanyába mentünk Maléter ezredeshez. Megkérdeztük mi a célja. Ő elmondata, hogy került oda, elmondata azt, hogy ő szilárdan áll és ő és az emberei a szovjet hatalomért és Nagy Imre kormányáért harcol. (Akkor még kommunista kormányáért) A cél: létrehozni egy szilárd rendet, megakadályozni a vérontást, nem engedni meg semmiféle fasiszta és burzsoá rend létrejöttét. Mi megígértük, hogy ezeket a célokat támogatni fogjuk. Ez a beszélgetés október 29-én 22 óra körül történt. Ezek után a hadosztály parancsnokával visszamentünk a törzskarhoz. Másnap, 30-án egy helyre gyűjtöttük össze a hadosztály katonai alakulatait, ugyanezen a napon a főparancsnokságról a hadosztály parancsnoka parancsot kapott, hogy vegye át a Buda feletti parancsnokságot, és irányítsa oda a hadosztályt is. 31-én a Petőfi laktanyába mentünk át, ott állomásosztak a mi alakulataink egészen november 3-ig, az én letartóztatásomig. 31-én vagy november 1-jén a legfelsőbb tanács parancsot adott Maléter ezredesnek a haderő irányítására. November 1-jén Maléter parancsot adott, küldjünk 10 tankot és egy gépesített zászlóaljat a parlament őrzésére. A hadosztály parancsnoka személyesen irányította őket. Reggel, november 3-án Mecséri ezredes telefonált, hogy a törzsfőnök és én menjünk hozzá a

parlamentbe. Ott azt mondta, hogy nem érti, miről van szó, a kommunista vezetést menesztették, valami kabinet jött létre, a parlament egyre jobban telítődik mindenféle kétes elemekkel. Ebből kifolyólag kérdést akartak intézni az ekkorra hadügymeniszterre lett Maléterhez, vagy Nagy Imréhez, de egyiket sem tudták elérni.

Maléter kiadta a parancsot, hogy két kocsival, fegyverekkel a hadosztály parancsnoka és én menjünk egy szovjet alakulathoz Tökölre, és kísérjük el a szovjet delegációt a parlamenthez és gondoskodunk a városban a biztonságukról. Mi odamentünk, de elkerültük a delegációt, amely egy másik úton már elment. A parlamentben találtuk meg őket. A megbeszélések után a delegációt a szovjet követségre kísértük, utána Tökölre. Nekünk azt mondták, hogy a megbeszélések 22 órakor lesznek Tökölön, ahova megint el kell kísérni, de most már a mi delegációt. Ott minket 24 órakor letartóztattak, és 9-én, repülőgépen hoztak ide.

Befejezésül néhány szót azokról, akiket velem együtt tartóztattak le. Mecséri ezredest ez év tavaszától ismerem. Ezekben a napokban mi együtt voltunk, ő azt tette, amit én. Hersiczky ezredessel én a tököli alakulat cellájában ismerkedtem meg. Elbeszélése szerint ő még csak nem is tudta miről van szó. Arra kapott parancsot, hogy gyűjtse össze az adatokat a szállítójárművekről és jelenjen meg a parlamentben. Ott beültötték egy kocsiba, és Tökölre vitték, ahol le is tartóztatták. Addig ő nem vett részt az eseményekben, csak a miniszter utasítására adott ki parancsot Budapest peremén a sínek felszedésére, azért hogy a felkelők vidékről ne tudjanak bejönni a városba. Az utóbbi napokban tehetetlen volt, a vasutasok megtagadták parancsait, amelyek a szovjet szállításokra irányultak. Ugyanott ismerkedtem meg Zs. Szabó László főhadnaggyal, aki Maléter segédtisztje volt. Ő véletlenül került hozzá, addig a lőszerraktárt és a pénzverdét őrizte. Részleteket nem tudok. A többiek, akikkel jelenleg egy cellában vagyok: parlamenti gépkocsivezetők, a parlament és a Hadügymenisztérium gépkocsivezetői. Egyikük fotóriporter a Magyar Távirati Irodából. Az ő elbeszélésükből és az eseményekhez való viszonyulásukból világossá vált számomra, hogy ezek majdnem minden pártagok és az eseményekben nem vettek részt. Egy autóval utazott velünk, de nem tudom kinek a parancsára Szűcs [Sándor] doktor. Valamelyik miniszter, talán Tildy államminiszter titkára. Ő a gépkocsiban próbált beszédbe elegyedni velünk, azt mesélte, hogy megsértették, amikor 1949-ben kizavarták a parlamentből, és hogy milyen jó, hogy minden így történt, és a mi feladatunk megtisztítani a társadalmi életet. Bennünket uraknak nevezett, azt mondta, hogy a paraszttól nem szabad elvenni a földet, de el tudja képzelní a gyárak kapitalista irányítását. Korábban én őt nem ismertem, nem láttam, véleményem szerint, amikor az utcákon folyt a vér, ő és a hozzá hasonló elemek a régi hatalmat igyekeztek visszahozni. Mást elmondani nem tudok.

Ungvár, 1956. november 29.
Ernő

Hurai Rudolf

[KGB Archívum 43.f. 1/14. 168-172. Kézirat Hurai Rudolf Ernő saját kezű aláírásával.]

7. Feljegyzés Németh József Lajos kihallgatásáról, 1956. november 29.

Feljegyzés
1956. november 29.

Németh József Lajos 1934-ben született Budapesten, munkás, gyengén tud írni, olvasni, nőtlen, DISZ-tag. 1953-ban elítélték két év kilenc hónapra tűzfala lopásért. Büntetését letöltötte 1956. május 22-én. Letartóztatásáig a magyar hadsereg 1226/3-as építészeti alakulatánál volt sorkatona. A hadseregebe 1956. június 19-én hívták be. Október 24-én másik négy katonával együtt az állomásra ment építőanyagot rakodni. Kirakodás után visszament és a laktanyában volt 27-ig, amikor aznap este kimenőt kapott és hazament. Egy napig volt otthon, majd visszament a laktanyába. November 3-án Maléter ezredessel együtt Tökölre ment a szovjet megbeszélésre, ahol 26 magyar katonával együtt

letartóztatták. Letartóztatásakor fegyvere nem volt. Hogy ki szervezte az államellenes zavargásokat, ki vezette és ki vett benne részt, nem tudja.

Ellenőrzésre szorul.³⁶

Tretyakov nyomozó

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 337. Kézirat Tretyakov nyomozó saját kezű aláírásával.]

8. Hersiczky Lajos kihallgatási jegyzőkönyve 1956. november 30.

Hersiczky Lajos, apja Imre, 1920-ban született Kisbérien, Komárom megyében, munkás származású, a magyar munkáspártnak 1939-től tagja. 1954-ben fejezte be a leningrádi Kaganovics Katonai Szállítási Akadémiát. A Közlekedési Minisztérium katonai főosztályán dolgozott vezető beosztásban, Budapesten lakott a Szász Károly u. 5. szám alatt. Ezredes.

A kihallgatás kezdete: 9 óra 5 perc.

Kérdés: Mondja el azokat az okokat, amelyek kiváltották a magyar nép elégedetlenségét és elindították politikai mozgalmát, amelyet aztán a fasiszta elemek nélküli ellenforradalommal alakítottak át.

Válasz: Saját tapasztalatom, valamint a gazdasági helyzet alapján az a véleményem, hogy a magyar kormány 1950-től súlyos gazdasági és politikai hibákat követett el. Nem akarom részletezni, de megnevezhetem a Jugoszláviához való viszonyt, a Rajk-ügyet, ismert kommunisták letartóztatását. A sok letartóztatás és a büntetések súlya nem volt indokolt. Gazdasági szempontból az ipar új ágainak kiépítése, amelyek nem feleltek meg a lehetőségeknek, a régi gyárak és üzemek korszerűsítésének hiánya, ugyanis sok gyár felmondta a szolgálatot, nem termelt, mert elromlottak a rossz minőségű gépek. A mezőgazdaságban a helyzet úgy alakult, hogy a parasztok menekültek a földtől a súlyos adók miatt. Megjegyzem, régebben Magyarországon volt olyan helyzet, hogy egyik testvér megölte a másikat egy darab földért. Szembe ötlő volt a mezőgazdaság rossz helyzete és a parasztokkal való mostoha bánásmód. A hadseregben a tiszteknek igen alacsony volt a fizetésük, folyamatosan csökkentették az állományt. A leszerelt tisztek és sorkatonák pedig nem találtak munkát, nem volt kellő megélhetési lehetőség, mintahogyan szén sem volt. Mogságtól a magyar hadsereg hagyományait is azzal, hogy megváltoztatták az egyenruhát, beszüntették a nyári szabadságot, az esti kimenőket stb. Hozzá kell tennem, hogy a hadsereg állományát főleg a nép fiai adták, akik ismerték a mezőgazdaság rossz helyzetét, az ipar hanyatlását, és ez rányomta a békéget a gondolkodásukra. A hadsereg vezetése pedig gyenge volt, mivel legtöbbjük nem volt képzett katona. Azokat a személyeket, akik elégedetlenkedtek, vagy rámutattak a hibákra, azonnal ok nélkül elbocsátották. Ebből az következik, hogy a hadsereg gyenge volt és a kritikus pillanatban képtelen volt harcolni a felkeléssel. Egyes képviselői ráadásul átálltak a felkelők oldalára. Ezzel a háttérrel a politikai élet felszínén különböző társadalmi szervezetek jelentek meg, egyletek, és egyes, a népi rendszerrel ellenséges személyek. Ennek a fényében rá kell mutatni a létrejött Petőfi Körre, ahová a diákok tömegesen mentek. Kezdetben a Petőfi Kör nem foglalkozott politikai kérdésekkel. De miután rámutattak a pártvezetés hibáira, és feltárták a hibákat, a tömeggyűléseken, amelyeket ez a társaság szervezett, csak politikai problémákat vitattak meg. Kétháromszor fő tömeg előtt minden jelentkező szabadon elmondhatta a véleményét a legkülönbözőbb kérdésekről. Észre lehetett venni, hogy ennek a társaságnak a tagjai két taborra oszlottak: voltak békés beállítottságú személyek, becsületes magyar ifjak, akik a hibák kijavítására törekedtek, a másik része pedig reakciós elemekből állt. A tömeggyűléseken Háy László író lépett fel, Tardos Tibor újságíró, Nógrádi [Sándor] vezérezredes, Rajk felesége, az oktatásügyi miniszter és mások. Ez a szólásszabadság ahhoz vezetett, hogy már 1956 júliusában egyes személyek forradalomra, a hatalom leverésére buzdították a népet. (Ezek közé tartoztak az általam megnevezett szónokok is.) A Petőfi Kör vezetése kapcsolatban állt a budapesti egyetemmel. Rá kell mutatnom a

Magyar Írószövetségre is. Ennek az „Irodalmi Újsága” az utóbbi időben nem irodalmi, hanem kizárolag politikai kérdésekkel foglalkozott. Az újságban közölt cikkek élesen hatalom ellenesek voltak. Az ellenforradalom legsötétebb forrásai a földalatti ellenforradalmi szervezetek voltak. Én csak egy általam ismert ellenforradalmi szervezetet mondhatok, amelynek létezéséről a MÁV Katonai Szállításvezetőség mérnöke Baczonyi mesélt nemek. Az egyik beszélgetésünk során elmondta, hogy kb. fél évvel azelőtt egy vasúttervező szervezet mérnöke, bizonyos Péter igyekezett megnyerni Baczonyit egy Magyar Egység nevű ellenforradalmi szervezetnek. Elmondta, hogy ez a szervezet sok pénzzel rendelkezik, lehetősége van tagját bármilyen állásba, bármelyik magyar városba kinevezni, a feladatairól és a működési mechanizmusáról azonban Péter – Baczonyi elmondása alapján – nem mesélt. Erről a tényről én informáltam Radványi őrnagyot a Belügyminisztériumban, aki foglalkozni kezdett ezzel az üggyel. Más ellenforradalmi szervezetről nem tudok.

Kérdés: Kit ismer ön az ellenforradalom aktív résztvevői közül?

Válasz: Az aktív szervezők közül ismerem Maléttert, régi horthysta tisztet, aki az ellenforradalom idején átállt a felkelőkhöz. Amikor a szovjet hadsereg elhagyta Budapestet, először hadügymíniszter-helyettes lett, utána miniszter. 1948 óta ismerem Maléttert, amikor ő orosz nyelvtanfolyamon vett részt. 1948 után pedig 1956. november 3-án a parlamentben találkoztam vele. Marián [István] alezredes a Műszaki Egyetem Katonai Tanszékének vezetője. Ott voltam, amikor a diákok előtt elmondott beszédében felhívta az ott lévőket, halasszák el a tüntetést október 23-ról 24-re. A felkelés idején a Budapesti Katonai Forradalmi Bizottságnak a tagja volt. Hallottam, hogy Marián Maléter helyettese volt a Kilián laktanyában. Király Béla öreg horthysta tiszt. A tiszti iskola tanára. 1949-ben a vezérkar alezredese volt. A felkelés idején, Budapest területén valamennyi katonai egységet ő irányította. A katonai forradalmi tanács tagja. Dencs [Demtsa Pál] öreg horthysta tiszt, ezredes. A katonai akadémia tanára. A hadsereg katonai forradalmi tanácsának tagja. Ezeken kívül ismerem még Ficzere [Béla] alezredest, öreg horthysta tiszttet, aki a zavargás idején egy olyan csoportot vezetett, amely felderítette azokat a bűvöhelyeket, ahol a felkelők elől bujkáltak Budapest pártszervezeteinek vezetői. Váradi [Gyula] tábornok, aki a hadsereg forradalmi tanácsának tagja volt, 1950-től 51-ig Magyarország összes gépesített hadosztályát vezette. Más ellenforradalmárokat nem ismerek.

Kérdés: Milyen volt az ön gyakorlati részvételle az eseményekben?

Válasz: 1956. október 22-én mintegy fél óráig jelen voltam a műszaki egyetem tömeggyűlésén, ahol elhatározták, hogy tüntetést szerveznek. Október 23-án magához rendelt a közlekedésügyi miniszter, Bebrits [Lajos] és közölte, hogy semmi rendkívüli nem fog történni. Október 24–25-re éjjel a Közlekedésügyi Minisztériumban voltam, azért mentem oda, mert képtelen voltam átmenni a hídon Pestre, ahol a katonai főosztály volt, azaz a munkahelyem. Október 25-én elmentem a munkahelyemre, kapcsolatba léptem Békási [Sándor] ezredessel és megismerkedtem a budapesti helyzettel. Megszerveztem az épület védelmét, a főosztály védelmét, felállítottam a helyi vasutak őrségét. Még ezen a napon megkaptam a honvédelmi miniszter, Bata vezérőrnagy parancsát, hogy csak az ő utasítását hajtsam végre, amelyeket kizárolag Békási ezredesen keresztül fogok kapni. Mivel Budapestre kezdtek irányulni a felkelőkkel teli vonatok, én a Bata utasítására elzártam a vasúti közlekedést 60 km távolságra Budapesttől. Mivel egy szerelvénny áttörte a zárlatot, én saját belátásom szerint leszereltettem a Budapest körüli síneket, hogy megakadályozzam a felkelők Budapestre való bejutását. A Budapestre érkező szerelvény vakvágányra volt irányítva, ahol a felkelőkre tüzet nyitottak a katonai akadémia katonái, és fogásba ejtették őket. Egyeztetve Csanádival [Csanádi György], aki a MÁV vezérigazgatója volt, beszüntettem a személyközlekedést Magyarország teljes területén. Ennek az volt az alapja, hogy Sztálinvárosban a felkelők elfoglaltak egy személyvonatot, az utasokat kiszállították, és ezzel akartak a felkelők Budapestre jönni. Békási ezredessel megbeszéltem, hogy minden

teherszállító szerelvényt átvizsgáltatunk, hogy megakadályozzuk azt, hogy a fegyverek Budapestre jussanak. Miután megalakult a Nagy Imre kormány, a közlekedésügyi miniszter Bebrits Lajos lett, akit győlöltek a vasutasok. Ezért sztrájkot hirdettek, és a létrehozott forradalmi bizottságok befolyására, hatására, figyelmen kívül hagyva azt, hogy Bebritset már felmentették, folytatták a sztrájkot, és azt követelték, hogy vonják ki magyar területről a szovjet hadsereget.

Október 29-én a Közlekedésügyi Minisztérium katonai főosztályánál létrehoztak egy forradalmi bizottságot Gallóval az élén és Kovács László helyettessel. Én személyesen a bizottságban nem vettettem részt, ez a bizottság főleg a főosztály referenseiből állt. A forradalmi bizottság, követelést terjesztett a minisztérium elé, hogy váltsák le Jancsikot a főosztály éléről, és nevezzenek ki engem erre a posztra. Ezzel a javaslattal a közlekedésügyi miniszter egyetértett és október 29-én elfoglaltam a minisztérium katonai főosztály főosztályvezetői posztját. Október 30–31-én, Budapesten teljes anarchia uralkodott, a városból kezdtek kivonulni a szovjet seregek, a reakció hatalomhoz jutott. Október 30–31-én, a munkahelyemen voltam, 31-én hazamentem, november 1-jén a rádióban hallottam, hogy létrejött a katonai forradalmi tanács, amelynek tagjai lettek Lőrincz Kálmán, Váradi [Gyula] tábornok, Penczi [József] ezredes, Nádor [Ferenc] ezredes, Király Béla és mások. Ezek után elhatároztam, hogy visszajövök a főosztályhoz. November 1, 2, 3-án minden erőmet arra fordítottam, hogy megakadályozzam, hogy a forradalmi bizottság felszámolja a Közlekedésügyi Minisztérium katonai főosztályát, valamint a vasúti igazgatóságok katonai osztályait. Ez sikerült, a mi főosztályunk fennmaradt, és a főosztály iratai is megmaradtak. Ezek a bizottságok felszámolták a politikai főosztályokat és osztályokat. November 3-án a vezérkar főnöke, Kovács István nekem és Kriszten századosnak parancsba adta, hogy készítsünk egy jelentést, a vasút és a közlekedés katonai helyzetéről, ehhez mellékeljük a megfelelő anyagokat és jelentkezzünk Tildy államminiszternél. 20 órakor Kriszten századossal megérkeztünk a parlamentbe, ahol minket Szűcs, Tildy személyi titkára fogadott. Ő átirányított minket Vashoz [Vas Zoltán] Budapest főváros ellátási biztosához, ott tartózkodott Maléter, Kovács István tábornok és Szűcs [Miklós] ezredes. Maléter közölte velünk, hogy ők, azaz ő és Kovács István, Szűcs és Erdei, a minisztertanács elnökének helyettese, annak a delegációjának a tagjai, amelyet a kormány hozott létre a szovjet katonai vezetéssel való tárgyalásra, amelynek az lesz a téma, hogy hogyan fogják kivonni a szovjet hadsereget Magyarországról. Mi, azaz én, Kriszten és Garai kötelesek vagyunk őket Tökölre kísérni, mint a saját szakterületünk szakértői.

Azt akarom mondani, hogy mi arról előre nem tudtunk, hogy a bizottsággal majd Tökölre kell mennünk, mivel nekünk csak azt parancsolták, hogy tájékoztassuk a vasúton uralkodó helyzetről Tildy titkárságát. 23 óra körül érkeztünk a delegációval együtt Tökölre, ahol a szovjet katonai lépviselők fogadtak bennünket. Én, Kriszten, Garai ezredes és Zs Szabó, Maléter segédtisztje, Maléter parancsára egy külön szobában maradtunk a fényképésszel együtt. A fényképész szerint ebből a szobából minket, mint szakértőket szükség esetén behívta volna abba a terembe, ahol a megbeszélések folytak. Ebben a szobában fél óra múlva bennünket magyar polgári személyek letartóztattak, akik azonnal átadtak minket a szovjet vezetőknek. A kihallgatás 18 óra 50 perckor fejeződött be, közben szünetet tartottunk 13-tól 14 óráig. A kihallgatás egyetértésemmel orosz nyelven történt.

A jegyzőkönyv az én szavaimat helyesen tartalmazza, azt elolvastam.

Hersiczky Lajos
nyomozó

Gamarisz

[KGB Archívum 43. f. 1/14. 219–222. Gépirat aláírások nélkül.]

9. Feljegyzés Barcsa Zoltán kihallgatásáról, 1956. december 1.

Feljegyzés
1956. december 1.

Barcsa Zoltán 1903-ban született Debrecenben, magyar nemzetiségű, apja János, magyar állampolgár, értelmiiségi, felsőfokú végzettsége van, jogi doktor, pártonkívüli, családos, budapesti lakos a XIII. kerület, Sziget u. 26. szám alatt lakik.

Kihallgatása során elmondta, hogy az ellenforradalomban nem vett részt, a zavargások kezdetétől Budapesten volt és október 30-ig semmit nem csinált, otthon volt, az utcákra is csak vásárolni ment ki. Tüntetésekben nem vett részt.

1953-tól kezdve gyorsíróként dolgozott az MDP Pártfőiskola filozófiai karán. Október 30-án meghívták az újonnan létrejött parlamenti gyorsíró részlegbe, ahol őt a gyorsíró csoport vezetőjévé nevezték ki. November 3-án részt vett a megbeszéléseken, amely a Nagy Imre kormánydelegáció és a szovjet katonai vezetés között zajlott, ahol gyorsírói teendőket látott el.³⁷ (A megbeszélések nappal a minisztertanács épületében zajlottak, este pedig Tökölön, amely 40 km-re van Budapesttől) A magyar delegáció közé tartozott Erdei Ferenc államminiszter, a delegáció vezetője, Maléter hadügymintiszter, Kovács István vezérkari főnök, Szűcs (hogy milyen beosztást töltött be nem tudja). A megbeszélések fő téma, hogy ne engedjék be Magyarországra a szovjet alakulatokat, a bent lévők menjenek ki a Varsói Paktum szerint, a szovjet kormány egyezzen bele abba, hogy hivatalos közleményt adjanak ki Magyarország szuverenitásáról és függetlenségéről. Ez, és más kérdések, amelyek a megbeszélés témajához tartoztak, abból a politikából erednek, amely szerint Nagy Imre kormánya igéretet tett arra, hogy a magyarországi mozgalom minden napirenden lévő követelését teljesíti, mert Nagy Imre ezek elől meghátrált. Barcsa személyes véleménye, hogy Magyarország kilépése a Varsói Szerződésből, az ország semlegessége nem fenyegetik azoknak a magyar munkásoknak a gyökeres érdekeit, akik szocialista társadalmat akarnak felépíteni, mivel a jelenlegi nemzetközi helyzetben, (a világ két táborra szakadása imperialista, militarista és szocialista táborra) nem lehet létrehozni és megőrizni Magyarország semlegességét, a szocialista rendszer mellett. Barcsa kijelentette, nem tudja, hogy ki szervezte, ki vezette az ellenforradalmi felkelést Magyarországon, azt sem, hogy kik voltak a résztvevői a magyar kormány és a párt elleni támadásoknak, kik voltak a pártaktivák és a szovjet katonatisztek gyilkosai.

További ellenőrzésre szorul.

Gatenko nyomozó

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 324–326. Kézirat Gatenko nyomozó saját kezű aláírásával.]

10. Feljegyzés Barcsa Zoltán fotóriporter kihallgatásáról, 1956. december 3.

Feljegyzés
1956. december 3.

Barcsa Zoltán 1936-ban született Budapesten, a DISZ tagja 1950-től, középfokú végzettségű, tisztviselő, nőtlen, az MTI-nél fotoriporter, [Budapest] XII. kerület, Sziget u. 26. szám alatti lakos.

Kihallgatása során, december 3-án előadta, hogy az események első napján, október 23-án dolgozott, utána hazament, tüntetésekben és katonai megmozdulásokban nem vett részt. November 3-án behívták az MTI-be, és mint fotoriportert kiküldték a parlamentbe, ahol ő a külföldi tudósítókat fényképezte. Este a magyar állami kormánydelegáció elutazott a budapesti repülőtérre, hogy ott megbeszéléseket folytasson a szovjet katonai vezetéssel, ahova saját kezdeményezéséből ő is elment apjával, mivel az ő apja gyorsíróként dolgozott a magyar parlamentben. A megbeszélések idején, a repülőtéren két civil ruhás magyar letartóztatta.

Ugyanakkor volt letartóztatva apja is és áadták őket a szovjet katonai parancsnokságnak.

Bogdov százados főnyomozó

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 335–336. Kézirat Bogdov százados saját kezű aláírásával.]

11. Feljegyzés Zs. Szabó László kihallgatásáról

Feljegyzés

Zs. Szabó László 1931-ben született Békéscsabán, 1949-től a magyar munkáspárt tagja, parasztszármazású, családos, felsőfokú végzettsége van. A Budapesti Egyetem testnevelési karát végezte, magyar nemzetiségű, honvéd főhadnagy, testnevelő tanár a Váci Katonai Iskolában, budapesti lakos.

Kihallgatása során elmondta, hogy az ellenforradalomban nem vett részt, október 23-án Vácról megérkezett Budapestre és október 25-ig csak a családjához ment, máshová nem.

Október 25-én a rádióban hallotta a hadügymintiszter parancsát, hogy minden Budapesten tartózkodó tiszt jelenjen meg a legközelebbi laktanyában, és e miatt a Kis János laktanyába ment. Ott egy tisztiiskola volt, és a törzsfőnöknél Bisi [Tibor] alezredesnél jelentkezett. Október 25-től 30-ig a Kiss János laktanyában volt, feladata a lőszerraktárak őrzése volt, 30-án pedig az iskola parancsnokától, Koltai ezredestől (vagy Szabótól) olyan parancsot kapott, hogy kísérjen el a műszaki hadsereg főnökéhez, Maléterhez két diádot, akik engedélyt kértek Budapestre való beutazásra a céllal, hogy élelmiszert vásároljanak, amit ő végre is hajtott. Maléter, aki ismerte Szabót, még az 1951-től a hadügymintisztériumban végzett közös szolgálatból, magánál tartotta segédtisztnek. Október 31-től Szabó állandóan Maléter mellett volt, november 1-jén Maléter hadügymintiszter-helyettesnek volt kinevezve, másodikán pedig miniszternek. Maléternek a Budapesti események ideje alatti tevékenységéről Szabó a Maléter szavaiból a következőket tudja:

[Október] 26-ig Maléter ellenezte a budapesti zavargásokat, mialatt a Kilián laktanyában volt 25-én és 26-án, azt adta parancsba katonáinak, hogy gátolják meg a városban lévő rendbontásokat. Később, mikor a zavargások a városban kiteljesedtek, Maléter csatlakozott a felkelőkhöz. Azt, hogy konkrétan mi volt a tevékenysége Maléternek, Szabó nem tudja. Szabót a szovjet katonák tartóztatták le Tökölön, ahová Maléterrel és a delegáció más tagjaival érkezett, amely megbeszéléseket folytatott a szovjet parancsnoksággal. Szabó nem vett részt a megbeszéléseken, Tökölre Maléter segédtisztjeként érkezett. Azt, hogy ki vezette az ellenforradalmi zavargásokat, Szabó nem tudja, a zavargások résztvevőit nem ismeri, mintahogyan a pogromokét sem. A pogromok, a fegyveres összetűzések és gyilkosságok elkövetőit nem ismeri."

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 266–268. Kézirat dátum és aláírás nélkül.]

12. A küldöttség kíséretének névsora

С П И С О К

лиц, принимавших участие в охране и обеспечении
венгерской делегации по переговорам с советскими
представителями, подлежащих этапированию в лагерь
гор. Мукачево.

- Полковник МЕЧЕРИ Инош, мать МОАР Ержибет, 1920 года рождения
уроженец гор. Дьер, командир 7 механизированной дивизии, ме-
стожительство гор. Эстергом.
- Полковник ХЕРНГИКИ Лайош, мать ФОДОР Роза, 1920 года рожде-
ния, уроженец гор. Кишбер, зам. начальника главного управле-
ния Министерства путей сообщения.
Местожительство гор. Будапешт, II-й район, улица Саскарой,
дом № 5, этаж 4.
- Полковник ГОРОЙ Шандор, мать ШВОРИ Териз, 1913 года рождения
уроженец гор. Будапешта. Начальник отдела ГСМ Министерства С-
роны. Местожительство: гор. Будапешт, III-й район, Ленинкеру-
дом № 25/27, I-й этаж, 5/а.
- Капитан КРИСТЕН Андор, мать БАУМАН Клара, 1920 года рожде-
ния, уроженец г. Варфолу, офицер отдела ВОСО Генштаба Минис-
терства Обороны.
Местожительство: гор. Будапешт, У-й район, улица Семере,
дом 16/18, I этаж, кв. 3.
- Капитан ХУРАЙ Рудольф, мать ХУРАЙ Альбина, 1925 года рожде-
ния, уроженец с. Токод, зам. начальника политотдела 7 мехдивизии.
Местожительство: гор. Эстергом, гостиница Ержибет.
- Ст. лейтенант И. САБО Ласло, мать ГОЙДАР Розалия, 1931 года рож-
дения, уроженец г. Бекешгаба, физрук полка связи гор. Вац.
Местожительство: гор. Будапешт, XIX район, улица Бенцур,
дом 26.
- Лейтенант РЕТИ Золтан, мать ШЕНТЕЛЬ Маргит, 1906 года рожде-
ния, уроженец гор. Будапешта, офицер Министерства Госбезопас-
ности. Местожительство: гор. Будапешт XIX-й район, улица Эн-
дерс, дом № 34.
- Лейтенант ТОТ Имре, мать ХОРВАТ Терез, 1930 года рождения,
уроженец гор. Сентгаль. Командир отделения Мехполка гор. Асад.
Местожительство: гор. Асад в доме офицеров.
- Лейтенант ФАЗЕКОШ Балинт, мать ВОНИШ Пиронка, 1929 года
рождения, уроженец г. Палтомахи, командир отделения мех. пол.
гор. Асад. Местожительство: гор. Асад, ул. Сечени, дом № 31.
- Лейтенант ШИМОН Ференц, мать ШОНВАРИ Ирен, 1934 года рожде-
ния, уроженец гор. Будапешта. Командир ремонтной мастерской
27 стрелковой дивизии, гор. Кишкунфеледьхаза.
Местожительство: гор. Кишкунфельдхаза, ул. Зимень, дом №

1. Мл.лейтенант ЧЕХ Ласло, мать КОЧИШ Маргит, 1929 года рождения, уроженец г. Шангуторьян. Слушатель школы связи им. Мат Залка в гор. Будапеште.
Местожительство: гор. Будапешт, XV-й район, сечени Лакотелеп, здание № 1 лестница, 1-й этаж, кв. 4.
2. Доктор СЮЧ Шандор, мать ПАЦИ Эстер, 1913 года рождения, уроженец гор. Будапешта. Чиновник секретариата Совета Министров.
Местожительство: г. Будапешт, XII район, улица Надьшало, № 7.
3. Доктор БАРЧО Золтан старший, мать БАРАНИ Илона, 1903 года рождения, уроженец г. Дебрецен. Начальник стенографического бюро Парламента.
Местожительство: г. Будапешт, XIII-й район, ул. Сигет, дом № 26, II-й этаж, кв. 4.
4. БАРЧО Золтан - младший, мать ИГО Илона, 1936 года рождения, уроженец г. Будапешта, фотокорреспондент МТИ.
Местожительство: г. Будапешт, XIII-й район, ул. Сигет, дом № 26, II-й этаж, кв. 4.
5. Солдат НЕМЕТ Йожеф, мать НОННУШ Розалия, 1934 года рождения, уроженец гор. Будапешта. Рядовой строительного полка почтовый ящик 1226/3.
Местожительство: гор. Будапешт, X-й район, ул. Цегледи 5/7.
6. Солдат НИК Йожеф, мать ВОЛК Каталин, 1935 г. рождения, уроженец Билишверешвар. Рядовой школы младших командиров почтовый ящик 6671/3.
Местожительство: Билишверешвар, ул. Байчикилийский, дом № 5.
7. ХОРГИАН Густав, мать ИШТВАНИ Илона, 1932 г. рождения, уроженец Шаторайлуихей. Электротехник завода им. Кл. Готвала.
Местожительство: гор. Будапешт VIII-й район, ул. Ченгери, дом № 1.
8. ХАСМАН Ласло, мать КОЗЕК Мария, 1929 г. рождения, уроженец Помаз. Шофер гаража Министерства Обороны.
Местожительство: гор. Помаз, ул. Самуца, дом № 3.
9. ФОЛЕП Вильмош, мать ФЕКЕТИ Терезия, 1915 года рождения, уроженец с. Альмосселеште. Шофер гаража при Совете Министров.
Местожительство: гор. Будапешт, XIII-й район, ул. Ваци, дом № 102, II-й этаж, кв. 37.
10. БОДО Ференц, мать ОЧИО Пиронка, 1914 г. рождения, уроженец Бекхаво. Шофер гаража Министерства путей сообщений.
Местожительство: гор. Будапешт, XIII-й район, ул. Ваци, дом № 8, II-й этаж, кв. 28.
11. ОРБАН Лайош, мать БАЛОК Куханна, 1928 года рождения, уроженец гор. Будапешта. Шофер гаража при Совете Министров.
Местожительство: г. Будапешт, IX район, ул. Осоди, дом № 26.
12. ТОМАШ Кальман, мать ТУРЗО Маргит, 1933 г. рождения, уроженец г. Уйпешт. Шофер гаража при Совете Министров.
Местожительство: г. Будапешт, IУ-й район, ул. Петефи, д. № 43

13. Magyarország Forradalmi Katonai Tanácsának névsora

ЧЛЕНЫ "РЕВОЛЮЦИОННО" ВОЕННОГО СОВЕТА" ВЕНГРИИ:

1. КИРАЙ Бела - генерал-майор - командующий войсками Будапешта.
2. МАЛИТЕР Пал - командир вооруженной молодежи казармы Клилан Дьердь.
3. ВАРОДИ Дьюла - генерал-майор танковых войск.
4. МАРИАН Иштван - подполковник, начальник военного факультета технического института.
5. КОНАЧИ Шандор - полковник полиции.
6. ОСКО Дьюла - полковник полиции.
7. НАДОР Ференц - полковник от ВВС.
8. ПЕНЦИ Йожеф - полковник - связист.
9. ДЫСЛАЙ Михай - полковник, Кечкемет.
10. МАРТОН Андраш - полковник, академик Зрини.
11. КОВАЧ Ференц - майор, казарма Петёфи.
12. КАНА Леринц - генерал-майор, зенитная артиллерия.
13. МАТЕ Шандор - майор, арт. управления.
14. САЛВА Янош - полковник, пограничник.
15. КІВАГО Шандор - подполковник, казарма Бем.
16. ШАРДИ Тибор - полковник, военно-технический институт.
17. СЕНЕЙ Бела - солдат из делегации революционной молодежи.
18. ФРДЕЙ Шандор - ст.лейтенант из делегации революционной молодежи.
19. ТОТ Элемер - ст.лейтенант Управл. инженерн. войск.
20. КОВАЧ Иштван - генерал-майор, ГШ.
21. ДЕМЧА Пал - полковник, казарма Залка Мате.

Все члены были избраны в ночь на 31 октября 1956 г. на заседании 250 представителей от армии, погранвойск, "революционной молодежи" и полиции. Заседание происходило в Министерстве Обороны.

Примечание: - на подчеркнутых обратить особое внимание.

[KGB Archívum 43. f. 1/9. 171.]

¹ Valójában Erdei Ferenc volt a delegáció vezetője, de a köztudatban így ismert.

² A szovjet kormány Mihail Malinyin hadseregtábornokot jelölte ki a szovjet csapatkivonási tárgyalások lefolytatására. A szovjet küldöttség tagjai voltak még Fjodor Sztyepcsenko altábornagy, politikai főcsoportfőnök-helyettes és Mihail Scselbanyin vezérőrnagy, a székesfehérvári különleges hadtest törzsfőnöke.

³ A tököli küldöttségről lásd bővebben Horváth Miklós: 1956 hadikrónikája. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003. 404–412.

⁴ Maléter Pál, Erdei Ferenc, Garai Sándor, Hersiczky Lajos, Mecséri János, Kovács István, Szűcs Miklós, Zs. Szabó László, Dr. Szűcs Sándor, Cseh László, Tóth Imre, Farkas József, idősebb Barcsa Zoltán, ifjabb Barcsa Zoltán, Németh József, Hargitai Gusztáv, Orbán Lajos, Haszman László, Bodó Ferenc, Réti Zoltán, Rácz István, Fülöp Vilmos neveit említi. Kő András–Nagy J. Lambert: *Tököl 1956*. Budapest, Publica, 1992. 15.

⁵ Ukraina Állambiztonsági Hivatalának Archívum Ungvár, KGB Ukrainai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. A deportált magyar állampolgárokkal kapcsolatos iratok (a továbbiakban KGB Archívum) 43. f. 1/15. 19–20.

⁶Az eltérés oka, hogy a résztvevőket sebtként válogatták ki, csak részben ismerték egymást. E mellett szerepet játszik az idő múlása miatti felejtés. Farkas József neve nem szerepel az elhurcoltak között.

⁷Egyedül Haszman László emlékezett úgy, hogy az őket szállító repülőgép Munkácsra érkezett. Kő András–Nagy J. Lambert: i. m. 84. A többiek Beregszászt és Ungvárt jelölték meg érkezési helyként.

⁸KGB Archívum 43. f. 1/14. 168–172.

⁹Kő András–Nagy J. Lambert: i.m. 146–147.

¹⁰Gosztonyi Péter: Kilián laktanya – 1956. november 3. *Korunk*, 1997 október 150. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1997&honap=10&cikk=6158>

¹¹Szűcs Miklós tököli letartóztatásuk másnapján, november 4-én a szovjet katonák között látta viszont a felfegyverezett Piros Lászlót és több magas rangú államvédelmi tisztet is. *Szűcs Miklós: Ezredes voltam 1956-ban a vezérkarnál*. Budapest, 1989. 127. A név nélkül nyilatkozó volt államvédelmisek pedig arról számoltak be, hogy részükre Piros László ismertette a november 4-én induló támadás tervét, meghatározva részükre a forradalom vezetőinek letartóztatását, a kihallgatások megszervezését. Kő András–Nagy J. Lambert: i.m. 147.

¹²A szovjetek csak a fogoly születési évét, az anyja neve helyett pedig az apja keresztnévét tüntették fel.

¹³KGB Archívum 43. f. 1/14. 164-167.

¹⁴KGB Archívum 43. f. 1/21. 38.

¹⁵Nevét adatvédelmi okok miatt nem ismerhettem meg.

¹⁶KGB Archívum 43. f. 1/1. 205.

¹⁷Uo. 1/1. 213.

¹⁸Visszaemlékezése szerint Tökölön megkapták a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány felhívását. Kő András–Nagy J. Lambert: i.m. 63.

¹⁹A Honvédelmi Minisztérium szervezési és mozgósítási csoportfőnöke.

²⁰Vezérőrnagy, vezérkari főnök.

²¹Solymosi János alezredes, a piliscsabai 8. gépesített ezred parancsnoka.

²²Józsa Miklós Maléter összekötője úgy nyilatkozott, hogy Hídvégi parancsa szerint tüntetni mentek a harckocsik. Ez a vallomás ismeretében nem igaz. Stefka István: '56 arcai – Józsa Miklós Maléter összekötője, *Magyar Nemzet*, 2004. március 23. <http://www.mno.hu/portal/210561> 2009.07.25.

²³A HM harckiképzési és testnevelési csoportfőnöke.

²⁴A dokumentumon a „felkelők” szó átjavítva „forradalom”-ra.

²⁵Közlekedés- és postaügyi miniszter.

²⁶Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium.

²⁷Írásban következetesen VOSZO szerepel. Valójában a Vasútiagazgatósági Katonai Szállításvezetőség, a VOSZO ennek a szovjet megfelelője volt.

²⁸1956. október 29-31-ig közlekedés- és postaügyi miniszter.

²⁹Altábornagy.

³⁰Vezérőrnagy.

³¹Ezredes volt nem táborkon.

³²Figyelemmel a november 9-i elszállításukra, valószínűleg azt akarta írni, hogy azóta vannak fogásban.

Visszaemlékezésében arról szólt, hogy őket magyar civil ruhás emberek kötöttek meg. Kő András–Nagy J. Lambert: i. m. 62.

³³Szűcs Miklós ezredes, akkor a vezérkar hadműveleti osztályának vezetője volt.

³⁴Ezt a mondatot a kihallgató aláhúzta.

³⁵A tolmács nem talált megfelelő szót rá, ezért a nemzetőrség szót cirill betűkkel, de magyarul írták le.

³⁶Az egyik összesítő, visszaadó listán Németh József neve után már olyan megjegyzést írtak, hogy „Arra adat, hogy a fegyveres felkelésben részt vett volna nincsen. Átadni a magyar szerveknek további vizsgálatra.”

³⁷Ilyen jegyzeteket nem találtam.